

4. Folklor Umysłu

1. Przednaukowe pojęcia kształtujące myślenie o umyśle | [2. Zjawiska paranormalne.](#) | [3. Nieśmiertelna dusza?](#) | [4. Naiwność ludzka nie zna granic.](#) | [5. Inne ciekawostki](#) |

4.1. Przednaukowe pojęcia kształtujące myślenie o umyśle

Ludzkość wydaje mi się pięknym początkiem, ale nie słowem ostatecznym.

Freeman Dyson

Nie powinno nam zależeć na trzymaniu się własnych, ustalonych poglądów, tylko na szukaniu argumentów, by je zmienić na bardziej wiarygodne; warto się ciągle pytać "skąd to wiemy"? Na ile jest to pewna wiedza, a na ile niepewna interpretacja?

Niestety, raz zagnieżdżone przekonania trudno jest zmienić, nie wszystkie mózgi wykazują dostatecznie dużą neuroplastyczność u dorosłych ludzi. Dlatego nadal mamy [Towarzystwo Płaskiej Ziemi](#). Co roku na międzynarodowych [konferencjach FEIC tego towarzystwa](#) zbiera się kilkaset osób. Przylatują samolotami, lecąc widzą horyzont, ale uważają wszystkie zdjęcia Ziemi za sfałszowane. Ziemia jest płaska i nieruchoma - to Słońce się kręci, Kopernik nie miał racji. NASA kłamie, Space X i inne kosmiczne programy to oszustwo, wiedzę o płaskiej ziemi trzeba wprowadzić do szkół. W 2020 roku planowana była wyprawa statkiem do muru z lodu na krańcu Ziemi u wybrzeży Antarktydy. Tak wygląda świat na [modelu płaskiej Ziemi](#).

Brak rozróżnienia tego co subiektywne, co jest stanem umysłu, od tego, co rzeczywiście istnieje, a więc da się obiektywnie zdefiniować i wymierzyć, jest źródłem częstych nieporozumień. Z subiektywnego punktu widzenia wszystkie pojęcia istnieją tylko w naszych umysłach, a te często przywoływane mają dużą siłę oddziaływania i wiele skojarzeń.

Wszystkie pojęcia to mentalne konstrukty, wpływają na procesy myślenia i podejmowane działania. Nie musi im odpowiadać żadna rzeczywistość fizyczna; takie pojęcia istnieją w świecie mentalnym, ale wpływają na nasze zachowanie, więc ich skutki przejawiają się w świecie fizycznym.

Jedynie pojęcia abstrakcyjne, np. matematyczne, mogą być jednoznacznie zdefiniowane w ramach aksjomatycznych teorii. Pozostałe pojęcia są kulturowo uwarunkowane i subiektywnie rozumiane. Chociaż nie ma powodu, by wierzyć w istnienie jakiegoś zjawiska, nie ma wiarygodnych przyczyn, by mogło istnieć, nie ma pomysłu dlaczego i jak byłoby to możliwe, nie ma wiarygodnych danych by je potwierdzić, a długotrwałe badania niczego nie odkryły, wiara w jego istnienie utrzymuje się długo.

Paranaukowa i pseudonaukowa literatura opisuje paranormalne właściwości umysłu, określane tu jako "folklor umysłu".

Niestety naukowcy o tym prawie wcale nie piszą, brakuje krytycznego spojrzenia na takie poglądy. Dlaczego niewiele piszą? Wielu próbowało robić badania i zmarnowali tylko czas i pieniądze, ponad 160 lat badań w zakresie parapsychologii nie przyniosło żadnych konkretnych wyników, 2500 lat dyskusji na temat niematerialnych czynników sterujących naszym zachowaniem niczego nie ustaliły.

W recenzowanych pismach naukowych związanych z badaniami nad mózgiem nie było o zjawiskach paranormalnych żadnych doniesień, ale to się zmienia, neuronauki coraz lepiej wyjaśniają skąd bierze się wiara w zjawiska paranormalne. Np. pismo **Cortex**, wydało numer specjalny "[Neuropsychology of Paranormal Experiences and Beliefs](#)", red. P. Brugger i Ch. Mohr, Vol. 44 (10), 2008)

Psycholog Richard Wiseman, zajmujący się wyjaśnianiem zjawisk paranormalnych i myślenia magicznego, napisał książkę "[Paranormalność. Dlaczego widzimy to, czego nie ma](#)" (Wiseman 2012) argumentując, że chociaż zjawisk paranormalnych nie ma, to wiara i iluzje z tym związane sporo nam o mózgu powiedzą. To ciekawy temat badawczy.

Osoby wierzące w zjawiska paranormalne mają tendencje do **przypisywania znaczenia przypadkowym koincydencjom**, co uwidacznia się w reakcjach emocjonalnych w prostych eksperymentach. Tendencja ta jest silniejsza u osób określających się jako religijne, trzymające się schematów myślenia, ignorujące i zapominające informację, na którą zwróciły uwagę, ale nie pasowała do ich schematów myślenia. Widać też tendencję do mylenia poziomu fizycznego i mentalnego, animizmu, przypisywania cech organizmów żywych rzeczom martwym, przenikania się reprezentacji związanych ze swoją subiektywną jaźnią i fizycznymi obiektami.

Niestety wiele osób uznających się za religijne widząc cuda w kontekście wyznawanej przez siebie religii (oczywiście w innych religiach cuda się nie zdarzają) przestaje myśleć i szukać racjonalnych wyjaśnień. Wolą wierzyć w opętanie przez demony czy mówienie językami, zamiast sprawdzić, czy to są rzeczywiście inne języki, czy wypowiedzi mają sens, czy to tylko bełkot wynikający z zaburzenia pracy mózgu np. przez zatrucie sporyszem.

W 13 wieku jednym z najśłynniejszych uczonych w Europie był [Witelon](#), który opracował podstawy optyki geometrycznej, rozczepienie światła przez kryształy, badał anatomię oka i proces widzenia. W 1268 roku napisał „Traktat o najgłówniejszej przyczynie skruchy i o naturze demonów”. Tłumaczył w nim złudzenia wzrokowe, takie jak widzenie zjaw i demonów, słabym oświetleniem, efektami rozproszenia światła, np. własnym cieniem we mgle, wyobrażeniami i „przetworzenia wrażeń z pomocą przedstawień branych z doświadczenia”.

Czarnoskóry „Maur” „widzi czarnego anioła, podczas gdy dla chrześcijan ma on jasną skórę”, a diabeł dla Maurów jest biały a nie czarny, co świadczy o roli wyobraźni. 750 lat później wielu ludzi nadal tego nie rozumie ...

Artykuły **pseudonaukowe** używają języka naukowego w bezsensowny sposób, robiący wrażenie na laikach, np: "[Laserowo Indukowany Paramagnetyzm Antyprotonowy](#)" (LIPA), który ma być podstawą radioniki. Jeszcze bardziej zadziwi nas [produkty tachionizowane](#). Oto geniusz, który nie wiadomo czemu nie dostał jeszcze nagrody Nobla za odkrycie tachionów (gdyby się to komuś naprawdę udało to nagroda murowana), ale zamiast opublikować swoje odkrycie zadawała się sprzedawaniem tachionizowanego pyłu i mat. Za taką głupotę trzeba płacić spore pieniądze.

[Zunifikowane pole świadomości](#) to raczej **poezja inspirowana nauką** niż sama nauka. [Plastry magnetyczne](#) regenerujące komórki słuchowe to typowe oszustwo i w najlepszym razie efekt placebo, prezentowane przez prof. Leszka Borowskiego nominowanego do Nagrody Nobla". Łatwo sprawdzić w bazie "[Nauka Polska](#)", że nie ma żadnego profesora ani doktora o takim nazwisku, nie wspominając o kandydatach do Nobla.

[Paranauka: zwiń/rozwiń](#)

4.2. Zjawiska paranormalne.

Zjawiska paranormalne to: przewidywanie przyszłości (prekognicja, jasnowidzenie), przekazywanie informacji na odległość (telepatia), postrzeganie pozazmysłowe (ESP, Extrasensory Perception), uzdrawianie. Pokrewne pseudonauki to okultyzm, spirytyzm, teozofia, antropozofia ... Takie pozorne zjawiska traktowane są jako argumenty za dualizmem: pokazują, że umysł może być niezależny od materii i mieć władzę nad materią (psychokineza).

Medium

W popularnej prasie są liczne nieporozumienia, np:

- nauka zajmuje się intensywnie paranormalnymi zjawiskami;
- istnieją wiarygodne dowody na telepatię czy psychokinezę;

- panuje niechęć "oficjalnej" nauki do badania tych zjawisk.

Nauka to systematyczne sprawdzanie hipotez i ciągle szukanie alternatywnych, najprostszych wyjaśnień. Nie można jej dzielić na "oficjalną" i jakąś "nieoficjalną", czyli jaką? Uprawianą przez ignorantów, którzy nie wiedzą jak się prowadzi badania bo nigdy nie ukończyli studiów? Wielu naukowców bardzo by chciało odkryć jakieś niezwykle zjawiska, dlatego co jakiś czas nawet wybitne umysły spieszą się by ogłosić rewelacje, które potem okazują się pomyłkami.

150 lat kontrolowanych eksperymentów przyniosły liczne rozczarowania, więc obecnie na niewielu uniwersytetach prowadzone są takie badania. Uniwersytet w Edynburgu (Szkocja), gdzie jest [Katedra Parapsychologii Koestlera](#) na Wydziale Psychologii (fundacja Artura Koestlera), jest wyjątkiem, ale zajmuje w coraz większym stopniu pozycje sceptyczne - czemu ludzie interpretują swoje doświadczenia jako parapsychiczne? Wielu młodych naukowców bardzo by chciało jakieś zjawisko parapsychologiczne potwierdzić, ale to udaje się tylko dziennikarzom w popularnych czasopismach ...

W 2010 roku na ezoteryczne usługi wydano w Polsce ponad 2 mld złotych ... są całe kanały telewizyjne pokazujące wróżki i jasnovidzów.

CSICOP (Committee for the Scientific Investigation of Claims Of the Paranormal), założona przez iluzjonistę Jamesa Randi międzynarodowa organizacja skupiająca sceptyków, **oferuje od 1996 roku milion dolarów nagrody** temu, kto zademonstruje w kontrolowanych warunkach paranormalne moce. Próbowało około 1000 osób, ale nikomu się nie udało (choć część osób autentycznie wierzy, że ma takie moce); w szczególności sławne jasnovidzące osoby w USA, zachęcane przez Randiego publicznie, nie podjęły wyzwania. Nagroda Australijskich Sceptyków to [tylko 100.000 dolarów](#).

The [Halloween Challenge](#) 2012, to test medium przeprowadzony w Goldsmith College, University of London. Calling all psychics: a chance to prove your powers in a scientific test

Czasopismo sceptyków

Na jednego sceptyka przypada 1000 entuzjastów zjawisk paranormalnych. Gazety i popularne książki nie są źródłem wiarygodnych informacji! Entuzjaści czasami do mnie piszą, jaki to jestem naiwny, a tu takie cuda się dzieją ... lata płyną a potwierdzenia tych cudów nie widać.

Skąd ten pęd do wiary w pseudo-wyjaśnienia? Czy prawdziwa nauka jest zbyt trudna? Brak wyjaśnienia wiąże się z poczuciem lęku. Wymyślenie nazwy lub pseudoteorii wystarczy by uspokoić umysł i skierować myśli w innym kierunku, nie ma potrzeby zastanawiania się, skąd my to możemy wiedzieć i czy to aby prawda. Używamy 100% mózgu, wszystkich obszarów, ale tylko 5% (albo mniej) czasu poświęcamy na krytyczne myślenie ...

Sceptyczna wersja błogosławieństwa: błogosławieni, którzy nie uwierzyli, chociaż widzieli, albowiem to dzięki nim nie chodzimy głodni, nie marzniemy zimą, mamy lekarstwa i nie palimy czarownic na stosach. Niestety dotyczy to tylko krajów rozwiniętych, bo w wielu krajach Afryki nadal zabija się czarownice i czarowników, w tym często [dzieci posądzane o czary](#).

Astrologia: zwiń/rozwiń

Astrologia to wynik pomyłek z czasów, gdy zjawiska meteorologiczne i astronomiczne nie były jeszcze rozróżniane. W lutym 2011 Bombay High Court uznał astrologię za naukę, a w 2004 nakazał indyjskim uniwersytetom by wprowadzono ją do programów nauczania. W Indiach wiele ważnych decyzji, od ślubów po decyzje biznesowe, konsultowane są z astrologami.

Ankiety w Polsce pokazują, że 26% ludzi często czyta horoskopy a tylko 20% nigdy tego nie robi.

W 1985 r. w "Nature" opisano wyniki testu: 100 najlepszych brytyjskich astrologów określało dla 50 osób na podstawie horoskopu, który z trzech testów osobowości odpowiada osobie. Wyniki były na poziomie przypadku, to znaczy około 1/3 odpowiedzi była prawidłowa ([Carlson 1985](#)).

Dlaczego ludzie wierzą w horoskopy i odwiedzają wróżki? Rozpoznajemy siebie w każdym mglistym opisie - to [efekt horoskopowy](#). Wróżki i wróżbici, lub "psychiczne media" (ang. psychics) stosują techniki "zimnego odczytu" ([cold reading](#)): z pytań ogólnych, wydających się stwierdzeniami, przechodzi się do coraz bardziej szczegółowych pytań badając reakcję danej osoby.

"Hot reading" polega na odczytywaniu reakcji obecnych osób (podobnie jak robił to koń, "[mądry Hans](#)", który potrafił liczyć wystukując odpowiedzi kopytem). Część obecnych zna dobrze problemy danej osoby i można odczytać ich reakcje, dlatego współczesne media zapraszają na takie seanse całe rodziny i ich bliskich przyjaciół. Takie techniki stosowane są również przez sprzedawców i kaznodziejów w USA. Istnieją podręczniki i prowadzone są kursy dla psychicznych mediów w posługiwaniu się technikami zimnego i gorącego odczytu. Liczne przykłady wykorzystania takiej techniki można obejrzeć w serialu kryminalnym "[Mentalista](#)".

Znaki zodiaku

[Efekt Marsa](#), czyli badanie korelacji położenia Marsa ze zdolnościami sportowymi, doprowadziła do interesujących dyskusji na temat statystyki takich ocen. Czy sportowcy rodzą się w czasie wschodu lub kulminacji Marsa? Jak się ich dobrze wybierze to efekt jest nieco ponad przypadek, ale na większej próbie takich korelacji nie widać. Co więcej, niektóre efekty łatwo wytłumaczyć. Gwiazdy hokeja rodzą się częściej w pierwszej połowie roku, bo kiedy szuka się najmłodszych zawodników są parę miesięcy starsze, nieco silniejsze i częściej wybierane do dalszego treningu. Ten efekt kumuluje się przez lata (M. Gladwell, [The story of success](#), 2008). Jednak jeśli ciągle myślimy o znakach zodiaku to nie szukamy takich wyjaśnień tylko zadawaliśmy się pozornymi korelacjami.

Jeszcze bardziej absurdalnym pomysłem jest wpływ retrogradacji Merkurego na nasze samopoczucie. Jeden z artykułów w edziecko.pl twierdził nawet, że odczuwają to dzieci, a nawet wywołuje to zaburzenia sieci wi-fi. Retrogradacja brzmi bardzo mądrze.

Wielu bliźniaków dwujajowych ma całkiem inny charakter, chociaż urodzili się dokładnie w tym samym czasie - jak tłumaczy to astrologia?

[UFO i porwania: zwiń/rozwiń](#)

Pierwsze doniesienia o [UFO](#) pojawiły się już przy końcu 19 wieku. Donoszono wtedy o kanałach irygacyjnych na Marsie, pojawiło się przekonanie, że może być tam życie. Jeszcze wcześniej fantazjowano o życiu na księżycu.

[Carl Gustav Jung](#) (1959) uznał UFO za rodzący się **archetyp**, odpowiadający w czasach technologicznego rozwoju i szybkich zmian społecznych zastępom aniołów i demonów w przeszłości.

Rząd USA wydaje znaczne sumy na programy SETI, poszukiwania planet, wody na Marsie itd. by dowieść istnienia życia pozaziemskiego, ale zwolennicy UFO uznają, że ukrywa dowody, bo boi się paniki ... Paniki, która miałaby powstać po ponad 50 latach od rzekomego wypadku UFO w Roswell? Analiza "[incydentu z Roswell](#)" (1947 r) przez antropologów kultury wskazuje, że to ewolucja mitu opartego na schemacie bohatera walczącego ze smokiem lub demonem, który kradnie ludziom ogień, wodę czy inne cenne dobra. Smokiem jest tu rząd federalny, który ukrywa przed ludzkością wiedzę o kosmicznych odwiedzinach, bohater zaś ufolog, który z tym smokiem walczy wydobywając fakty na światło dzienne. Motyw zbawienia, które przynoszą nam kosmici, jest dość powszechny w literaturze ufologicznej. Nieufność do rządu federalnego w USA jest bardzo rozpowszechniona.

Astronauta Edgar Mitchell wychował się w Roswell i słyszał te historie od dzieciństwa. Na starość zaczął twierdzić, że rząd ukrywa prawdę i w 1973 roku założył prywatny [Institute of Noetic Sciences](#) (IONS). Instytut ten działa nadal stawiając sobie za cel "odkrycie splecionej natury rzeczywistości przez badania naukowe i osobistą eksplorację wewnętrzną, stworzenie bardziej współczującego, kwitnącego i zrównoważonego świata". IONS zajmuje się bardziej parapsychologią, duchowością i "transformacją świadomości" w stylu *new age*, niż badaniem UFO. Wiele podobnych inicjatyw wyrasta z działalności [Esalen Institute](#) z początku lat 1960 związanych z psychologią transpersonalną, ekoaktywizmem i praktykami transformacji integralnej ([Integral](#)

[Transformative Practice](#)).

Kilku znanych przedstawicieli nauk humanistycznych napisało książki na temat UFO; Courtney Brown, profesor politologii na Emory University (Atlanta), opisuje jak w sesjach "widzenia na odległość" rozmawiał z UFO-ludkami, w tym Jezusem i Buddą ...

[Pentagon opublikował](#) szereg raportów, tysiące stron archiwalnych doniesień o niewyjaśnionych zjawiskach powietrznych (UAP). Ta nowa nazwa ma je odróżnić od niezidentyfikowanych obiektów latających (UFO). Pokazano też filmy obiekty, na których niewyraźne obiekty poruszają się ze znacznymi prędkościami, zrobione przez pilotów myśliwców kamerami na podczerwień. W styczniu 2023 roku opublikowały nowy raport a w czerwcu odbyły się transmitowane przez wiele stacji telewizyjnych na świecie przesłuchania przez Komisja do spraw Wywiadu Senatu Stanów Zjednoczonych. Nie udało się wyjaśnić wielu takich obserwacji i armia USA jest zaniepokojona.

Czy to świadczy o odwiedzinach kosmitów? Pentagon temu zaprzeczał. Pokazana wideo mają bardzo niską rozdzielczość, pokazują ciemne plamy zachowujące się w sposób chaotyczny. Najbardziej prawdopodobnym wyjaśnieniem są błędy aparatury i obserwatorów, którzy zmieniają widoki z różnego rodzaju kamer (obiektywów, podczerwień lub światła widzialnego). Przy zmianie system potrzebuje chwilę czasu by wyostrzyć obraz, co stwarza wrażenie szybkich skoków. Armia nie chce się chwalić błędami tego rodzaju ([Breakdown of the Pentagon UFO videos with Mick West](#)).

Doniesienia o [uprowadzeniach przez UFO](#) są częste.

Ankiety w USA: około 2% ludności (prawie 5 milionów) miało przeżycia, które interpretują, lub mogą być w czasie seansów hipnotycznych interpretowane, jako porwania i poddawanie zabiegom medycznym przez istoty z UFO. Susan Clancy przeanalizowała wiele takich przypadków w książce "[Abducted. How people come to believe they were kidnapped by aliens](#)" (Harvard University Press, 2005).

UFOludek

Jedną z hipotez wyjaśniających takie przeżycia jest **paraliż senny (zwany też porażeniem przysennym)**. Kiedy człowiek budzi się w nocy i nie może się ruszyć, bo jego kora ruchowa pracuje zbyt słabo by szybko pobudzić mięśnie, ogarnia go silny strach. Pień mózgu zaczyna pobudzać korę do działania, pobudzają się płaty skroniowe a to wywołuje wrażenia kinestetyczne ruchu lub dotyku, opuszczania własnego ciała, poczucia czyjeś obecności w pokoju. Takie wrażenia można wywołać w laboratorium. Kiedyś interpretowano to jako duszenie przez inkuby, zmary lub diabły, obecnie wiara w UFO dostarcza pozornie racjonalnych interpretacji.

Na zaburzenia snu skarży się w USA około 50 milionów ludzi. Oczywiście nie każda osoba cierpiąca na paraliż senny będzie tak to interpretować, ale może to być około 10%, być może zależy to od indywidualnego nastawienia i budowy mózgu, w szczególności aktywności prawej części kory ciemieniowej, jak twierdzą autorzy w artykule [Sleep paralysis and "the bedroom intruder"](#) (Medical Hypotheses 83, 755, 2014).

W serwisie internetowym "Lucidologia" **paraliż senny i towarzyszące mu halucynacje** są szczegółowo opisane.

[Sny o demonach](#), marach nocnych zwanych [inkubami](#) (męskie demony) lub [sukkubami](#) (żeńskie demony), które siadały na piersiach ofiar i wysysały ich energię życiową, znane są we wszystkich kulturach. Psycholog David Hufford w książce "[The Terror That Comes in the Night](#)" twierdzi, że takie przeżycia mogą być udziałem nawet 15% populacji, ale dane na ten temat są bardzo rozbieżne. Szczególnie często zdarza się to dzieciom. W przeszłości dzieci spały z rodzicami, co [z wielu względów było korzystne](#). Specjaliści od medycyny ewolucyjnej podejrzewają, że nocne koszmary mogą być

rezultatem spania dzieci oddzielnie od opiekunów.

[John Mack](#), psychiatra z Harvardu, napisał książkę "Abduction: Human Encounters with Aliens" i założył [swój Instytut](#), w którym realizował "Program for Extraordinary Experience Research", zajmujący się tym, jak kosmici wpływają na ludzi. Opisując ten program zastrzega jednak: niezależnie czy kosmici rzeczywiście istnieją czy nie to wiara w ich istnienie wpływa na ludzi i warta jest zbadania. Mack posługiwał się hipnozą by wywołać wspomnienia z okresu porwania; jednak jest to metoda mało wiarygodna, dzięki której łatwo jest wytworzyć

falszywe wspomnienia. Mack odrzucał krytykę, domagając się jakichś fizycznych dowodów porwań, zakładając, że historię opowiadane przez jego pacjentów mogły się odnosić do innych wymiarów, które są dla nas niewykrywalne.

Książka Johna Macka stała się bestsellerem i stała się inspiracją dla badań [Susan Clancy](#) (również z Harvard University), opartych na wywiadach z "porwanymi". Jej celem było zrozumienie przyczyn, dla których ludzie interpretują różne wrażenia tworząc przekonanie o porwaniu. W efekcie w ich umysłach powstają skojarzenia świadczące o odwiedzinach UFO, a nawet ingerencji starożytnych kosmitów w budowę grobowców Majów (widzą na nich podobne wzory jak w mikroprocesorach). Wszystko nabiera sensu ... zwłaszcza, że w [testach plam atramentowych Rorschacha](#) można takie osoby rozpoznać po wyjątkowo bogatych skojarzeniach.

Przykład plam Rorschacha

Wiara w porwanie rozwija się często powoli u ludzi, którzy przeżyli coś, czego nie potrafią w prosty sposób wyjaśnić. Nie mają początkowo wspomnień bo "zostały wymazane", ale stopniowo umacniają się w swoim przekonaniu, że było to porwanie przez obcych. Taka możliwość stała się akceptowalna dzięki mediom, obecności w podświadomości wyobrażeń i historii oglądanych na filmach i przeczytanych w książkach (zwłaszcza [książka Johna Macka](#) się do tego przyczyniła). Większość ludzi nie zdaje sobie sprawy z tego, że loty kosmiczne pomiędzy gwiazdami są skrajnie nieprawdopodobne, a porwania lub długotrwałe badania medyczne ludzi w ich sypialni jeszcze bardziej niedorzeczne.

W pewnym stopniu każdy człowiek ma jakieś dziwne przekonania bądź przeżył niewyjaśnione historie. Wiara w porwania to nie jakieś zaburzenie psychiczne tylko normalny mechanizm poszukiwania wyjaśnień. Kosmici są obecnie w znacznie większym stopniu akceptowalnym wyjaśnieniem niż demony, stąd miliony osób, które mają silne przekonanie, że zostały porwane i poddane eksperymentom medycznym. Napinanie mięśni w czasie koszmarów nocnych może pozostawić wrażenie nieprzyjemnych badań medycznych.

Słynne porwania przez UFO to fantazje pod wpływem filmów fantastycznych czy książek s-f.

[Betty i Barney Hill](#) opowiedzieli o swoim porwaniu pod wpływem hipnozy, okazało się, że wiele szczegółów wzięli z filmu "Invaders from Mars", nakręconego 10 lat wcześniej.

Książka "Wspólnota" [Whitleya Stirnberga](#) to interesujący dokument takich przeżyć, opisujący twory żyjące głęboko w podświadomości autora ...

Wiara w **UFO**, **kontakt psychiczny (channeling)** z superistotami może być też rezultatem padaczki skroniowej (wywoływanej przez migające światła), skłonności schizofrenicznych lub świadomym oszustwem.

Prosty test dla osób mających kontakt z nadludzką inteligencją: proszę podać czynniki pierwsze liczby $2^{1024}+1$ lub lepiej, algorytm na znalezienie takich czynników; superistoty powinny je znać, ale okazuje się, że na tak trywialne pytania nie chcą odpowiadać ...

Wiara w alternatywne bądź równoległe światy podsycana jest spekulacjami kosmologów, często pojawiającymi się w literaturze popularno-naukowej. Nie zawsze jest to kwestia popularności, pieniędzy czy przynależności do grupy, ale czasami przeniesienia wpojonych w dzieciństwie historii religijnych na spotkania z kosmitami, które wydają się dzisiaj ludziom bardziej akceptowalne niż inkuby, spotkanie greckich bogów czy hinduskich awatarów (Shermer 2002). Taka wiara może być wynikiem typowych błędów myślenia (więcej o takich błędach w rozdziale o przyczynach irracjonalnego myślenia).

Istnieją różne subkultury, określane jako **otherkin**, których członkowie twierdzą, że wywodzą się od elfów, wilkołaków, smoków lub innych mitycznych istot. Uważają, że ich dusza uwięziona jest w ludzkim ciele. Strona [Otherkin.com](#) próbuje integrować takie subkultury, mogą więc umacniać się coraz bardziej w swoich przekonaniach.

Ciekawostka: [Miyuki Hatoyama](#), żona premiera Japonii, opisała w książce jak jej dusza w czasie snu poleciała na UFO w kształcie trójkąta na Wenus, gdzie było bardzo pięknie i zielono. Poza tym pani Hatoyama jada Słońce by nabrać energii ...

[Tajemnicze kręgi wycięte w zbożu.](#)

Zanotowano je początkowo w Anglii, a później w wielu miejscach, również w Polsce. Zwolennicy UFO twierdzili, że doskonałość kół wyklucza ich ziemskie pochodzenie. Podejrzewano lądowanie UFO, media twierdziły, że wykrywano w tych miejscach podwyższoną promieniotwórczość. Okazało się, że to [Doug Bower i David Chorley](#), dwaj emerytowani nauczyciele angielscy, robili je za pomocą kosi i sznurka przymocowanego do palika.

Przykłady kręgów w zbożu

[Trójkąt Bermudzki.](#)

To historia, której rozgłos nadała książka Charlesa Berlitz, który przekreślił większość i zmyślił pozostałe "fakty". To dobry przykład jak media potrafią wywołać wrażenie tajemnicy i pisać o tym przez dziesięciolecia. Jak zwykle oceniając takie doniesienia trzeba się zapytać: jakie jest źródło takich wiadomości? Jaki procent statków tam pływających i samolotów latających nad tym obszarem zniknął lub zaobserwował dziwne zjawiska? Czy biorąc pod uwagę wielki ruch w okolicach Bermudów jest to procent większy czy podobny do innych obszarów? Czy firmy ubezpieczeniowe uwzględniają dodatkowe ryzyko związane z tym obszarem? Faktem jest, że jest to jeden z najbardziej zatłoczonych obszarów pod względem liczby przelotów i przepływających tamtędy statków. Przez pół roku jest to też obszar, w którym zdarzają się wielkie huragany, silne prądy morskie, białe szkwały i wyjątkowo duże fale, wynikające z silnych wiatrów i specyficznego ukształtowanego podłoża. Liczba wypadków od czasu wprowadzenia nawigacji satelitarnej i szczegółowych prognoz meteorologicznych gwałtownie spadła. Wypadki zdarzają się zwykle w sezonie burzowym, ulegają im małe samoloty nisko latające, samoloty pasażerskie na dużych wysokościach odnotowały silne turbulencje.

Film [The Bermuda Triangle: The Definitive Guide](#) (Discovery Canada) z 2016 roku przedstawia liczne fantastyczne teorie i opinie ekspertów na temat przyczyn zaginięć w tym obszarze. Można na tej historii zarobić równie dobrze jak na potworze z Loch Ness, chociaż nie ma tu żadnej tajemnicy.

[Lewitacja: zwiń/rozwiń](#)

[Lewitacja](#) opisywane była już w starożytności, uznawana była za jedną z łask mistycznych. Zdolność lewitacji przypisywano wielu świętym. Kościół Katolicki zna [160 takich przypadków](#). W Indiach jest znacznie więcej takich opisów. Niestety to tylko doniesienia świadków, a nie twarde dowody.

W 1975 opublikowano fotografie lewitujących w postawie lotosu, trenowali oni [program TM-siddhi](#), czyli rozszerzony program [medytacji transcendentalnej](#), opracowany przez [Maharishi Mahesha Yogi](#). Sławę Maharishiemu przysporzyli Beatlesi, jadąc z pielgrzymką

do Rishikesh w Indiach. Powstały liczne centra uczące techniki medytacji transcendentalnej na całym świecie.

Lewitujący uczeń i Maharishi

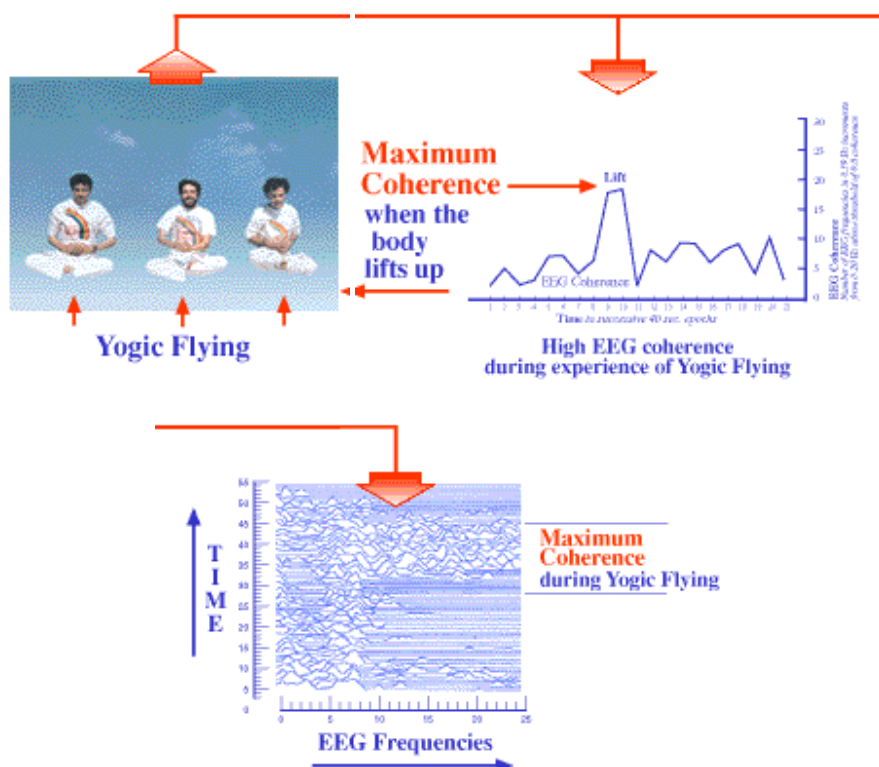
Przeprowadzono ponad 500 badań naukowych na ponad 200 uniwersytetach i placówkach badawczych, dokumentując pozytywne efekty TM. Wydawało się, że lada chwila będzie można robić też badania naukowe lewitacji, ale lata mijały a efekt ograniczał się do podskoków i nie było dowodów na spadanie wolniej niż powoduje to grawitacja.

[Międzynarodowy Uniwersytet Maharishiego](#) oferuje też kursy innych siddhis, czyli takich mocy paranormalnych jak znikanie i słyszenie na odległość; brało w nich podobno udział 80.000 osób. Imponujące? Naukowe? Po 45 latach nie wykonano podstawowych badań "Yogic flying". 7000 latających joginów podskakiwało 3 razy dziennie (w Maharishi Nagar, w pobliżu Delhi, na przełomie lat 1980/90). Ambitny projekt ogłoszono w 2000 roku: 100,000 latających joginów i zgromadzenie tysięcy lewitujących [Yogic Flying Vedic Pandits](#) w kampusie dla 8000 joginów w centralnych Indiach przyczyni się do pokoju na świecie. Maharishi twierdził, że dzięki temu zakończyła się Zimna Wojna, rozwiązano Pakt Warszawski i upadł Związek Radziecki.

W 1975 roku dr Herbert Benson (Harvard University) po zbadaniu licznych pozytywnych skutków medytacji transcendentalnej napisał książkę: [The relaxation response](#). Efekty medytacji to naturalne zmiany fizjologiczne, wynikające ze skupienia na prostej czynności, jaką jest powolne oddychanie i powtarzanie mantry przez 20 minut. Podobne pozytywne efekty może wywołać krótka drzemka.

Czy podskoki lewitujących wynikają ze skurczu mięśni w czasie medytacji? Zaspiając czasami doświadczamy takiego hipnagogicznego skurczu, to [mioklonie](#), zwane mięśniowymi zrywaniami. Może to być podobny efekt wynikający z specyficznego skupienia w czasie medytacji.

W czasie podskoku współczynnik korelacji pomiędzy sygnałami EEG z różnych elektrod gwałtownie rośnie. Ludzie z uniwersytetu Maharishiego fantazjowali na temat kwantowej koherencji, ale przypomina to raczej łągodne wyładowania padaczkowe. Zawsze trzeba najpierw sprawdzać najprostsze wyjaśnienia.

Tybetańczycy robili zawody wyskakując ze skrzyżowanymi nogami z głębokiego dołu!

Niestety nawet kanał Discovery, w pogoni za widzami pokazuje licznie niesprawdzone paranormalne zjawiska, np. program o [lewitującym mnichu Tybetańskim](#). Program ten nie jest niestety [żadnym dowodem na istnienie lewitacji](#).

Pamiętajmy, że [David Copperfield](#) potrafi fruwać nad widzami, spowodował nawet zniknięcie Statuy Wolności,

wielkiego Boeinga, Orient Expressu i przeniknął przez Wielki Mur Chiński na oczach setek widzów i milionów widzów.

[Lewitron](#), czyli zabawka z wirującym bąkiem, to prawdziwa lewitacja w polu magnetycznym. [Kwantowa lewitacja](#) jest rzeczywista, ale ludzie nie lewitują.

[Podnoszenie ludzi na pojedynczych palcach](#) to fajna sztuczka, pokazywana na filmach ...

Organizacja Maharishiego popiera astrologię (Maharishi Vedic Astrology), a on sam zdaje się wierzyć, że pozytywne efekty medytacji wynikają z produkowania przez umysły [somy, którą spijają bogowie](#) ...

Telepatia i inne cuda: zwiń/rozwiń

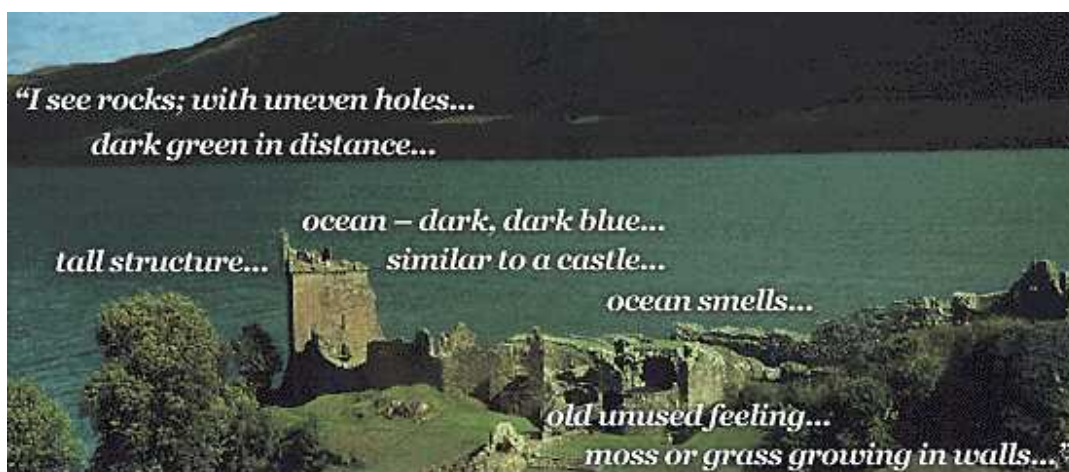
[Telepatia](#) badana jest od 19 wieku, w latach 1930 przy wykorzystaniu statystyki i kart z 5 symbolami, czyli z [kart Zenera](#). Pomimo licznych doniesień o sukcesach trudno było powtórzyć wyniki eksperymentów, odkryto błędy metodologiczne, a w końcu zaprzestano badań tego rodzaju.

Karty Zenera

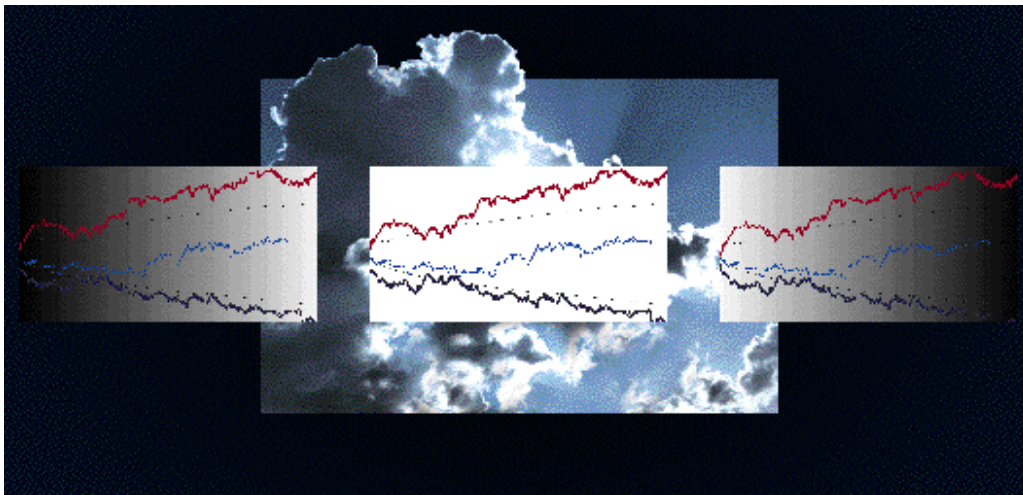
"[Widzenie na odległość](#)" (remote viewing) było bardziej wyrafinowaną metodą, próbami przesyłania obrazów drogą telepatyczną. Eksperymenty na zlecenie CIA prowadzono przez 24 lata. Raporty wymieniają statystycznie znaczące wyniki ale informacje nie przydały się wywiadowi. W 15% przypadków informacje uznano za dokładne, ale oceny statystyczne są tu trudne. Ludzie dopatrują się podobieństwa w niejasnych opisach, podobnie jak w przypadku zimnego odczytu.

Eksperymenty w Stanford Research International wykonane przez fizyków, [Harolda Puthoffa](#) i [Russella Targa](#) w 1974 roku były na tyle dobrze wykonane, że wyniki opublikowano w prestiżowych czasopismach naukowych, Nature i Proceedings of the IEEE.

Krytyka tych doświadczeń wynikała z trudności z powtórzeniem w innych laboratoriach. Doświadczenia w [Katedrze Parapsychologii Koestlera](#) na Uniwersytecie w Edynburgu ([Robert Morris](#)) prowadzono w ściśle kontrolowanych warunkach, np. w czasie [deprywacji sensorycznej](#).

Wpływ intencji człowieka na procesy przypadkowe, np. na generatory szumów REG (Random Events Generators).

[Robert Jahn](#) i Brenda Dunne założyli [Princeton Engineering Anomalies Research](#) (PEAR), w którym od 1979 roku robiono serię interesujących doświadczeń. Badano szum termiczny skorelowany z intencją człowieka (operatora) próbującego zmienić jego charakterystykę. W długich seriach doświadczeń sprawdzano takie efekty używając kwantowych generatorów szumu (fluktuacje napięcia w diodach termicznych), lub klasycznych generatorach chaotycznych zdarzeń (spadające piłeczki pingpongowe, tryskające strumienie wody).

Można ocenić za pomocą metod statystycznych, jak powinien wyglądać rozkład takich przypadkowych zdarzeń, zmierzyć go, a następnie porównać z rozkładami, jakie zmierzono w przypadku próby wpływania na takie zdarzenia przez badane osoby. Wyniki były zaskakujące: raz na dziesięć tysięcy zdarzeń jedno wydaje się być dodatkowo poza statystycznymi oczekiwaniami, ale ponieważ indywidualnych zdarzeń jest bardzo wiele, sumaryczny wynik robi się nieprawdopodobny.

Obecnie [PEAR](#) jest częścią [International Consciousness Research Laboratories](#) (ICRL). Badania wpływu intencji człowieka na losowe zdarzenia rozpowszechniły się, firma [Psyleron](#) sprzedaje generatory produkujące kwantowy szum termicznie. Również w Polsce próbowano powtarzać takie badania, ale chyba bez powodzenia bo nie ma już o tym informacji.

[Global Consciousness Project](#) bada korelacje przypadkowych zdarzeń od 1998 roku. Jest sporo publikacji, których autorzy (np. [Dean Radin](#)) z jednej strony analizują wyniki doświadczeń pokazujących korelacje ważnych globalnych zdarzeń z odstępstwem od statystycznych ocen zdarzeń przypadkowych, a z drugiej spekulują na temat roli świadomości w wywoływaniu takich efektów.

Odległość od aparatury jak i czas zdarzenia (przyszłość lub przeszłość) nie ma tu znaczenia, korelacje są podobne. Nie znaleziono dotychczas systematycznych błędów, ani w analizach statystycznych, ani wykonywanych doświadczeniach.

Niestety próby replikacji wyników eksperymentów z generatorami szumu podjęte na większą skalę (Jahn i inn. 2000) nie dały statystycznie istotnych rezultatów. Załóżmy, że istniałby taki efekt: czy to by świadczyło o wpływie świadomości na zdarzenie fizyczne, taki jak to interpretowali twórcy laboratorium PEAR?

Spadające kulki

Kiedy sobie coś uświadamiamy zmienia się stan naszego mózgu. W urządzeniach EEG można wykryć te zmiany i sterować np. grą komputerową - czy to świadczy o jakiejś niefizycznej naturze świadomości, czy też odwrotnie, o tym, że stany świadome i nieświadome to tylko procesy zachodzące w mózgu (Jahn i inn. 2000)? Proszym założeniem byłoby uznanie, że może jest tu jakieś bardzo słabe oddziaływanie. Tego obawali się twórcy skomplikowanych urządzeń kontrolujących lot samolotów i dlatego wspierali finansowo takie badania - jeśli intencja człowieka może wpłynąć na elektronikę to warto to zbadać. Niestety mimo wielu lat eksperymentów dowody na istnienie tego zjawiska są mało przekonujące ([krytyczny artykuł Stanleya Jeffersa](#) w *Skeptical Inquirer*, 2006).

[Idea synchroniczności Carla Junga](#) i [Wolfganga Pauliego](#) to jednoczesne zaobserwowanie zdarzeń nie związanych ze sobą przyczynowo. Być może wyjaśnieniem nie jest telepatyczny przekaz czy psychokinetyczny wpływ, lecz [korelacje pomiędzy intencją a wynikami pomiarów](#). Mechanika kwantowa dopuszcza takie korelacje (zwane korelacjami Einsteina-Podolskiego-Rosena), ale czy mózg może mieć takie właściwości? Nikt

tego jednak jeszcze nie udowodnił i wydaje się to mało prawdopodobne, ale takie spekulacje mają mocniejsze podstawy niż ogólne rozważania o wpływie świadomości, traktowanej jak jakieś pole oddziaływań a nie proces zachodzący w mózgu.

Istnienie **prekognicji** chciał wykazać [prof. Daryl Bem](#), w artykule "Feeling the Future: Experimental Evidence for Anomalous Retroactive Influences on Cognition and Affect" opublikowanym w Journal of Personality and Social Psychology. Bem opisał serię 9 eksperymentów, które miały dowodzić zdolności ludzi do przewidywania najbliższej przyszłości. Wiele programów telewizyjnych pokazuje takie doświadczenia stwarzając wrażenie, że są to odkrycia dowodzące istnienia prekognicji. Niestety jego eksperymenty zawierały poważne błędy. [Skrytykował je James Alcock](#), wskazując na liczne problemy z oceną statystyczną wyników, błędy metodologiczne i nieudane próby replikacji wyników.

Telekineza, czyli zdolność poruszania na odległość przedmiotów siłą woli jest często wykorzystywana w filmach sci-fi, np. Wojnach Gwiezdnych.

[Uri Geller](#) wyginał łyżeczki wzrokiem, a oglądającym go telewizzom same się wyginają. Swoje rzekome zdolności otrzymał od UFO-ludków. Jego sztuczki magiczne zostały opisane przez jego asystenta i innych magików.

We Francji Jean-Pierre Girard wyginał metalowe pręty, podobne własności pokazali ludzie w kilku krajach. Wkrótce nauczyli się tego [liczni profesjonalni magicy](#) i chociaż w mediach nadal utwierdza się przekonanie, że są to jakieś paranormalne zdolności, wiadomo już w jaki sposób głaskanie odpowiednio spreparowanego metalowego prętu lub łyżeczki może spowodować [jej wygięcie](#). Australijscy sceptycy ufundowali nawet nagrodę "[Bend Spoon Award](#)" dla osób głoszących najbardziej szkodliwych teorie.

Radiestezja: zwiń/rozwiń

[Radiestezja](#) jest jednym z najbardziej znanych zjawisk paranormalnych. Różdżkarze (radiesteci) wykrywają "radiację" cieków wodnych. Mamy tysiące biuletynów i książek, stowarzyszeń, a w Polsce radiestezja jest rzemiosłem i sądy uznają świadectwa radiestetów.

Dlaczego więc nauka jest sceptyczna?

Cesarz Yu z dynastii Hsia

Chiński radiesteta

Testy ponad 100 różdżkarzy przeprowadzone przez Jamesa Randiego pokazały, że to uczciwi ludzie, którzy naprawdę wierzą w swoje zdolności. Niestety oszukują sami siebie - kontrolowane testy nie wykazały u nich żadnych nadzwyczajnych zdolności.

A może radiesteci są wrażliwi na jakieś promieniowanie nieznanne jeszcze nauce?

Badania H.D. Betza (1995), z Uniwersytetu Monachijskiego obejmowały testy 500 różdżkarzy przekonanych o swoich zdolnościach. Wybrano 43 najlepszych, wykonano ponad 800 testów metodą "[podwójnie ślepej próby](#)" (czyli nikt nie wiedział, czy jest tam cieki wodny czy go nie ma do czasu analizy danych), ale nie wykazano żadnej korelacji pomiędzy wskazaniami różdżkarzy a rzeczywistością.

Trzech najbardziej wiarygodnych różdżkarzy z tych badań w dalszych testach mieli wyniki zgodne z przypadkowymi korelacjami.

Dr Kiszkowski i prof. Szydłowski (UAM Poznań) po 20 latach badań radiestezji doszli do wniosku, że zjawisko nie istnieje, nie ma więc co badać

(P. Kiszkowski, [Co warto wiedzieć o radiestezji](#), wyd. Stella Maris Gdansk 1997).

Pozornie dobrze udokumentowane zjawisko wydaje się być samooszukiwaniem się różdżkarzy! Strach przed [żyłami wodnymi](#) jest równie racjonalny jak strach przed czarnymi kotami.

Pomyłki fizyków i błędne teorie (zwiń/rozwiń)

W fizyce było wiele nieporozumień, [błędnych obserwacji i teorii](#), ale większość w pierwszej połowie XX wieku, zanim zautomatyzowano pomiary. Jednak nawet dzisiaj zdarzają się (choć bardzo rzadko) błędne doniesienia, ale są dość szybko korygowane. Wystarczy wspomnieć zimną fuzję czy nadprzewodnictwo w temperaturze pokojowej. Nauka ma dobre mechanizmy korekcji błędów.

Początkowo promieniowanie wykrywali ludzie przebywający przez dłuższe okresy w ciemności, a więc w subiektywny sposób.

[Promienie N](#) zaobserwowane przez fizyków z Nancy w okresie międzywojennym miały bardzo dziwne własności; okazało się, że to tylko iluzja, efekt obserwatora. Za to [promieniowanie Czerenkowa](#) okazało się rzeczywistością.

W okresie 1960-75 napisano 1500 prac naukowych na temat wpływów efektów [pola magnetycznego na własności biologiczne wody](#), miała powstać unikalna struktura "poliwydy". Po zautomatyzowaniu wykonywania doświadczeń okazało się, że efekt nie istnieje. Tu można przeczytać więcej o [magnetyzowanej wodzie](#).

[Pamięć wody](#) pojawia się nadal w licznych artykułach, których autorzy próbują uzasadnić efekty homeopatii (strona [Water Memory](#) omawia to dokładniej). Francuski immunolog Jacques Benveniste opublikował w 1988 roku artykuł w "Nature" przekonując, że takie zjawisko istnieje. Jednakże próby powtórzenia związanych z tym doświadczeń przy wyeliminowaniu efektu eksperymentatora nie dały pozytywnych rezultatów. Nie przeszkadza to w publikacjach popularnych książek M. Emoto, np "Woda - obraz energii życia" (W-wa 2004), czy "Tajemnice wody" (W-wa 2006), w której opisywane są różne cuda. Sam Benveniste publikował coraz bardziej dziwaczne doniesienia o transmisji struktury wody przez linie telefoniczne lub internet.

Amerykańskie Towarzystwo Fizyczne oferowało wsparcie dla próby replikacji tych rezultatów, a James Randi obiecał nagrodę miliona dolarów jeśli okaże się to prawdą. Liczne próby powtórzenia tych wyników skończyły się konkluzją, że w eksperymentach, w których obserwatorzy nie wiedzą która z próbek miała pokazać spodziewane efekty a która nie, efektów nie udało się zaobserwować. Jest to więc klasyczny efekt eksperymentatora a cała historia pokazuje, jak trudno jest czasem dociec prawdy jeśli w czasie prowadzenia eksperymentu ma się określone oczekiwania.

Wirusolog [Luc Montagnier](#) (Nobel z medycyny za odkrycie wirusa HIV) poparł badania nad pamięcią wody, a nawet twierdzi, że odkrył [teleportację DNA](#): promieniowanie radiowe zarejestrowano i zapisano w pliku, który po przesłaniu przez internet miał odtworzyć w urządzeniu do syntezy DNA (za pomocą reakcji PCR) obserwowany łańcuch DNA z 98% dokładnością. Niestety i tu nie widać potwierdzenia przez niezależnych eksperymentatorów. Randi nadal oferuje milion dolarów za dowód pamięci wody.

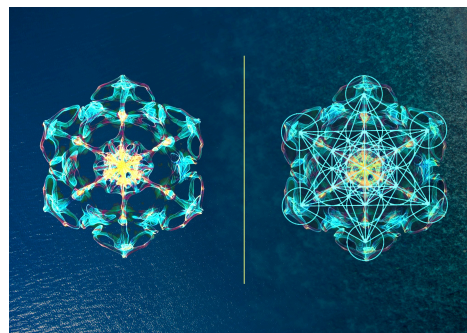
Ostatnie doniesienia o odkryciu przez Institute of Aerospace Thermodynamics ze Stuttgartu sposobu na wizualizację struktury kropli wody oglądanych pod mikroskopem są najwidoczniej fałszywe, bo na stronach tego instytutu nic na ten temat nie ma, za to na [YouTube są filmy](#) opowiadające o unikalnej strukturze każdej kropli pamiętającej przeszłość. Ludzie wymienieni na stronie filmu w tym instytucie nie pracują i po 4 latach od jego nakręcenia nic o tym wielkim odkryciu nie słyhać ... Lata mijają, a oni wciąż ukrywają takie wielkie odkrycie? Czy też jest to kolejna fałszywa informacja mająca wzmocnić nasze przekonanie, że homeopatia ma jakieś naukowe podstawy? Zanim zaczniemy się zastanawiać, jak coś działa, trzeba najpierw udowodnić, że naprawdę działa, a tu niestety nie ma dowodów. Na oszustwie da się niestety zarobić.

Emerytowany profesor Uniwersytetu w Stutgarcie, Bernd Kröplin, od ponad ćwierć wieku bada krople wody ([The world in a drop](#)). Obserwowane ślady wyschniętych kropli wody przypominają płatki śnieżne. Różny skład chemiczny wody z rzek czy jezior wydaje się dawać różne obrazy, które są dość stabilne by odróżnić pochodzenie wody (ale raczej nie równie dokładnie jak na podstawie analizy chemicznej).

Zdjęcia spod mikroskopu mogą być wynikiem różnych szkiełek pomiędzy którymi umieszcza się krople, jak i różnych wibracji w otoczeniu, [czyli cymatyki](#). Wibracje w otoczeniu powodują pojawienie się ciekawych wzorów na powierzchni cieczy. Wyniki są niepowtarzalne, bo wszędzie są nieco inne wibracje. Jednakże badacze doszukują się czasem związków przyczynowych tam, gdzie są tylko przypadkowe korelacje.

Nadzwyczajne odkrycia podważające podstawy fizyki wymagają naprawdę mocnych dowodów. Komórka zbudowana jest z 10 mld cząsteczek białek i jest niezwykle skomplikowanym tworem, który może się popsuć na tysiące sposobów, więc poszukiwanie jednego prostego mechanizmu naprawy nie jest dobrą strategią.

Wiemy, że wirusy i bakterie szybko się namnażają i przed odkryciem antybiotyków ludzie umierali z powodu banalnego (dla nas) zakażenia. Największymi globalnymi katastrofami na świecie były w 6 i 14 wieku [epidemie dżumy](#), zwanej czarną śmiercią. Zmarła wówczas prawie 1/3 ludności Europy. Jeszcze w 1855 roku [dżuma zabiła w Chinach i Indiach](#) 12 mln ludzi. Lista [pandemii jest długa](#). Dopiero w 2010 roku udało się jednoznacznie zidentyfikować pałeczki dżumy (bakterie *Yersinia Pestis*) w miazdze zębowej ofiar czarnej śmierci. Nie ma wątpliwości, że wirusy i bakterie stanowią przyczyny większości chorób. Średnia długość życia wzrosła do prawie 80 lat dzięki rozwojowi medycyny.

Cymatyka: vibracje i struktura cieczy

Pomimo tego wielu ludzi wierzy szarlatanom wmawiającym im, że choroba to nasza własna wina, brak psychoenergetycznej harmonii, którą przywróci np. [wymiana wody w organizmie](#). Każdy może sobie fantazjować ale jeśli w oparciu o własne fantazje, nie poparte zweryfikowanymi badaniami, lekarze zakładają paramedyczne gabinety propagując [antyczne idee 5 żywiołów](#), to znowu wrócą epidemie ospy, tyfusu, gruźlicy, polio i ludzie zaczną masowo umierać.

Jak widać oddzielić prawdę od fałszu jest naprawdę trudno ... Zawsze warto sprawdzić, czy to fantazje ludzi robiących biznes żerując na ludzkiej naiwności. Skuteczność medycznych terapii jest weryfikowana w licznych eksperymentach, których wyniki są publikowane i replikowane w niezależnych badaniach, nie wystarczą podrabiane "świadectwa skuteczności", które każdy może napisać. Pamiętajmy, że będą tacy co każdą magiczną pigułkę pochwalą, bo akurat wyzdrowieją z naturalnych przyczyn, a zmarli się nie poskarżą. Dlatego dla systematycznych badań nie ma alternatywy. Jednak ludzie mają naturalną tendencję do wiary pojedynczym osobom, a nie dobrze uzasadnionym wynikom statystycznym. Matka Teresa powiedziała "Jak patrzę na masę ludzi to nie działam, jak widzę jednego to działam", a Józef Stalin stwierdził: "Śmierć jednego człowieka to tragedia, a milionów to statystyka". Spróbujemy przeanalizować dlaczego nasze mózgi tak działają dopiero na ostatnich wykładach.

W 2020 roku Prezydent Trump rozgłosił zalecenia lekarki z Teksasu, która twierdziła, że wyleczyła tysiące pacjentów zakażonych koronawirusem używając hydroksychlorochiny (żadne systematyczne badania nie wykazały jej efektywności), nie sprawdzając, że ta kobieta publikuje wideo na temat rządu USA opanowanego przez zmiennokształtnych reptilian, używanie DNA obcych w szczepionkach czy problemy ginekologiczne wynikające ze stosunków z demonami. Jak widać nie można wierzyć naiwnym politykom ani medialnym rewelacjom nie sprawdzonym przez systematyczne obserwacje.

[Potrzeba sceptycyzmu \(zwiń/rozwiń\)](#)

W 1976 brytyjski [astronom Patrick Moore](#) ogłosił na prima aprilis przez radio BBC 2, że w związku z niezwykle rzadkim przejściem Plutona za Jowiszem chwilowe łączne ich przyciąganie zneutralizuje przyciąganie ziemskie i kto o godzinie 9:47 podskoczy będzie odczuwał wrażenie pływania w powietrzu. Setki słuchaczy zadzwoniło o tej porze twierdząc, że to właśnie odczuwali! Jedna pani nawet twierdziła, że razem z 11 przyjaciółmi pływała w powietrzu! Nie trzeba dodawać, że nie da się zneutralizować ziemskiego przyciągania w zauważalny sposób.

Pięknym polem do wywoływania iluzorycznych efektów jest muzyka: kable za tysiące złotych za metr, lampowe wzmacniacze i cudowne zabawki w rodzaju Acoustic Revive RR-77, generatora niskich częstotliwości, który ma chronić sprzęt HiFi przed rezonansem Schumanna 7.83Hz, a zbliżając CD nalepką w stronę urządzenia na dokładnie 10 sekund ma wyraźny wpływ na odtwarzany z płyty dźwięk.

Nie ma wątpliwości, że audiofile przeżywają muzykę w inny sposób w obecności takich zabawek, jest to więc realny efekt. Jednakże jeśli nie wiedzą czego słuchają (w badaniach na ślepo) efekty znikają ...

Dowód: [The Ten Biggest Lies in Audio](#), z pisma AudioCritic.

Badania zjawisk psychicznych są bardzo podatne na efekt eksperymentatora.

Pseudoodkrycia w naukach ścisłych rozpoznawane są szybko, np. zimna fuzja czy neutrina szybsze niż światło;

tu sprawa dopiero powoli się wyjaśnia, ale w momencie ogłoszenia autorzy powinni wykazać więcej sceptycyzmu i dokładniej sprawdzać swoje twierdzenia.

100 lat badań nad parapsychologią nie dały dowodów nadal mało przekonujące. Chirurgia psychiczna, bioenergoterapia, homeopatia, aromatology, refleksologia ... to co najwyżej efekty placebo.

Bioterapeuci twierdzą, że są w stanie wyczuć pole bioenergii; sensację w 1996 roku wywołała 9-letnia dziewczynka ([Emilia Rosa](#)), która w ramach projektu szkolnego zrobiła eksperyment z bioenergoterapeutami, podkładając 15 praktykującym uzdrowicielom swoją rękę pod ich dłonie wystające zza zasłony; ich zadaniem było określić z której strony czują biopole, ale wyniki były zupełnie przypadkowe. Emilia stała się najmłodszą w historii współautorką pracy naukowej opublikowanej w fachowym czasopiśmie (L Rosa, E Rosa, L Sarner, S Barrett, "A Close Look at Therapeutic Touch," Journal of the American Medical Association, 1998; 279(13):1005–1010).

Magia, czarowanie, szamanizm, voodoo i inne takie praktyki pozwalały na zmniejszanie poczucia lęku w obliczu choroby, klęski nieurodzaju lub niepewnej przyszłości, odwróceniu uwagi dzięki rytuałom wymagającym skupienia, odciągającym energię neuronalnej aktywacji od obszarów odpowiedzialnych za odczuwanie stanów lękowych.

Magia może działać na poziomie psychicznym, jako efekt placebo lub nocebo. Stany lękowe mogą się znacznie nasilić u wierzących, że ktoś na nich rzucił urok lub skierował "złe oko". Talizmany pozwalają im się skupić w chwilach strachu. Chociaż nie ma to nic wspólnego z fizycznymi procesami, na poziomie psychologicznym może być skutecznym i racjonalnym działaniem. Amulety i talizmany sprzedawane są nadal w prawie każdym większym mieście. W południowych stanach USA rozpowszechniły się afrykańskie [talizmany mojo](#). Oczywiście sceptycyzm jest znacznie bardziej racjonalnym działaniem i nie wymaga talizmanów.

Wniosek: **nawet gdyby niektóre zjawisk paranormalne istniały, to efekty byłyby bardzo małe i rzadko się ujawniające**, bez znaczenia dla kognitywistyki, zrozumienia normalnej pracy umysłu. Nastawienie osób, które szukają tylko potwierdzenia własnych przekonań o istnieniu takich zjawisk, powoduje zalew pseudonaukowych doniesień w mediach, a od czasu do czasu skandale w czasopismach naukowych.

4.3. Nieśmiertelna dusza?

Czy umysł jest naprawdę funkcją mózgu i na pewno bez niego istnieć nie może? Wielu ludzi ciągle to kwestionuje.

Spirytyzm (zwiń/rozwiń)

Spirytyzm rozwinął się dopiero pod koniec XIX wieku. Modę na "wywoływanie duchów" wywołały [siostry Fox](#) w USA.

Czy wiara w istnienie po śmierci jest wrodzona?

Ślone przykrywają gałęziami i zasypują martwe ciała.

Neandertalczycy 60.000 lat temu mieli prawdopodobnie obrzędy pogrzebowe, chociaż sami mogli być kanibalami.

Egipcjanie, Inkowie: mumie królów miały własną służbę, prano im odzież i pozorowano ich wypróżnienia!

Przypadki osobowości mnogiej traktowane były jako opanowanie przez demony. Zjawisko to było znane już w starożytnej Grecji, np. wyrocznie Delfickie ([Pytia](#)) mogły się tak zachowywać (por. E. Rohde, Psyche: The Cult of Souls and the Belief in Immortality Among the Greeks, 1925).

[Glosolalia](#), czyli mówienie językami, wspominane jest 30 razy w Biblii i uznawane za dar i w różnych kościołach charyzmatycznych można to zaobserwować również dzisiaj. Niestety nie są to słowa żadnego języka tylko

przypadkowy bełkot o strukturze sylabicznej, wynikający z zaburzenia pracy mózgu (głównie ośrodka Broka).

Istniejące przekonania sprzyjały rozwojowi wiary w zjawiska spirytystyczne; za wiele z takich przekonań odpowiadają [izolowane objawy psychiatryczne](#).

Seans spirytystyczny

Komunikacja z duchami odbywała się najczęściej za pomocą [tabliczki Ouija](#), na której są litery, cyfry i różne symbole. Zjawisko poruszania się tabliczki, którą uczestnicy seansu dotykają palcami, **z badał słynny fizyk Michael Faraday**, publikując wyniki w liście do The Times, 30.06.1853.

Wystarczy zbadać ślady linii talerzyka i rąk na zapyłonym stoliku, by się przekonać, że to ludzie nieświadomie popychają talerzyk, chociaż mają nieodparte wrażenie, że to talerzyk ciągnie ich rękę.

Wystarczy zasłonić oczy uczestnikom seansu by rzekome duchy przestały literować odpowiedzi. Nie zmniejszyło to jednak waiiry w komunikację z duchami. Odtworzono ten eksperyment i jego historię można [obejrzeć na YouTube](#).

Ten kierunek badań rozwinął się dopiero w XXI wieku w ramach badań poczucia sprawstwa i iluzji własnego działania bądź niedziałania.

Tabliczka Ouija

Demaskatorem spirytystów w latach 1920-26 był słynny iluzjonista [Harry Houdini](#). Jako członek komitetu pisma "Scientific American" badał paranormalne zdolności osób, które chciały otrzymać nagrodę; nikomu się to nie udało. Houdini opisał swoje doświadczenia w książce "A Magician Among the Spirits" (New York: Harper & Brothers, 1924). Wielu ludzi - w tym Artur Conan-Doyle, twórca postaci Sherlocka Holmesa - sądziło, że Houdini miał zdolności parapsychiczne i tak pisał by pozbyć się konkurencji. Dlatego Houdini napisał szereg książek wyjaśniających niektóre magiczne sztuczki, np. *Miracle Mongers and Their Methods* (1920).

Po śmierci Houdiniego jego żona przez 10 lat brała udział w seansach spirytystycznych w nadziei, że duch męża odczyta wiadomość, którą zostawił dla niej w zalakowanej kopercie, ale nigdy się to nie udało.

Praktyczne porady [jak wywoływać duchy](#) i czemu je widzimy.

[Życie po śmierci \(zwiń/rozwiń\)](#)

Zainteresowanie naukowe tematem zaczęło się w 1975 od książki "[Życie po życiu](#)" amerykańskiego psychiatry [Raymonda Moody](#) (moja recenzja w 1978 roku w Przekroju była chyba pierwszą wzmianką w Polsce na ten temat).

Opisuje on przeżycia osób, które przeszły przez śmierć kliniczną; niektóre z nich donosiły o wizjach swojego ciała oglądanego jakby z zewnątrz, o świetlistym tunelu, o spotkaniach ze zmarłymi, którzy z nimi rozmawiali, o przeżywaniu wielu scen ze swojego życia jako swojego rodzaju sądu. Czy jest to rzeczywiste przeżycie czy tylko halucynacja w sytuacji wielkiego stresu?

Chociaż od pojawienia się tej słynnej książki minęło pół wieku nie udało się jednoznacznie zweryfikować przeżyć doznanych poza ciałem, porównując je z obiektywnymi zdarzeniami. Badania robione po kilku latach nie mają wartości ze względu na zawodność pamięci, częste [fałszywe wspomnienia](#). Jest to również wyjaśnienie "efektu Mandeli", czyli rozprzestrzenienia się w grupie fałszywych wspomnień.

[Doświadczenia z pogranicza śmierci, NDE \(Near Death Experiences\)](#)

związane są często z głębokimi psychicznymi przeżyciami. Zajmuje się tym [Association For Near-Death Studies](#) i różne inne stowarzyszenia. Wbrew tremu co można przeczytać w wielu artykułach doświadczenie NDE nie jest wcale typowe i wielu kardiologów ratujących ludzi w stanie śmierci klinicznej nigdy się z nim nie spotkało. Ocenia się, że około 15 mln Amerykanów i miliony ludzi w innych częściach świata przeżyło zatrzymanie akcji serca, nazywane śmiercią kliniczną, lub NDE.

Tunel w zaświaty (H. Bosch)

Czy określenie "śmierć kliniczna" naprawdę oznacza śmierć? To mylna nazwa, bo to tylko przejściowe i odwracalne zatrzymanie pracy serca, sytuacja niezwykle stresowa i bliska śmierci, ale nie "prawdziwa" śmierć, w której dochodzi do nieodwracalnych zmian.

[Elisabeth Kübler-Ross](#) napisała książkę "On death and dying". Umierający w stanie euforii rozmawiali z przyjaciółmi i krewnymi; czasami widzieli osoby, o których śmierci nie mogli wiedzieć! Imponujące? Prawie 1/4 widzianych w chwili śmierci osób to były osoby żyjące! Opisy "życia po śmierci" są typowe dla danej kultury, np. **hinduiści jadą do nieba na krowie**, spotykają boga z głową słonia (Ganesha). Wyobraźnia w stanie bliskim śmierci może stwarzać iluzję rzeczywistości.

Raymond Moody zajął się w późniejszych popularnych książkach mediumizmem i regresją hipnotyczną, ale trudno uznać jego książki za wyniki naukowych badań czy choćby systematycznych obserwacji.

Praca holenderskiej grupy uczonych, opublikowana w czasopiśmie Lancet (Pim van Lommel i inn., Lancet 2001), opisana później w popularnej książce (Lommel 2010), była próbą naukowego podejścia do przeżyć bliskich śmierci. W tych badaniach około 18% osób po zatrzymaniu akcji serca miało przeżycie NDE.

Po dwóch latach 4 z 37 pacjentów, którzy początkowo nie mieli NDE przypomnieli sobie, że jednak je mieli. Badania opisywane w Lancecie obejmowały 344 osoby, z czego 282 nie miało NDE; jeśli podobny procent byłby wśród tych niepytanych to mielibyśmy około 30 fałszywych wspomnień, ludzi w szczegółach opisujących np. gdzie im położono sztuczną szczękę w czasie operacji. W miarę upływu czasu przybywa osób opowiadających o swoich przeżyciach "po śmierci".

Większość uwag w pracy Lommela i inn. w czasopiśmie Lancet jest anegdotyczna, nie została spisana bezpośrednio po tych wydarzeniach. Praca napisana została przez autorów, którzy twierdzą, że skoro w mózgu nie znaleziono śladów pamięci to muszą być poza nim. To naiwne wyobrażenie, że nasze myśli i wyobrażenia są jakąś fizyczną substancją. Czy w komputerze znajdziemy ślad obrazu, który wyświetla się na ekranie? Nie warto czytać autorów, którzy nie są ekspertami od neuronauk, nie mają pojęcia o tym, czym jest pamięć, uwaga i myśl.

Znany sceptyk Mike Shermer w Scientific American napisał na temat książki van Lommela krytyczną notę. Najlepszą krytyczną analizę przedstawił w 2008 roku praktykujący lekarz, który miał do czynienia z wieloma reanimacjami po zatrzymaniu akcji serca, [Mark Crislip](#), odnosząc się przy okazji do poglądów Deepaka Chopry, znanego guru New Age. Stwierdzenie zgonu jest naprawdę trudne.

Vanhaudenhuyse (2009) cytuje wyniki czterech badań, w których procent osób, które przeżyły NDE wahał się od 2-13%. Być może zależy to od procedur stosowanych do reanimacji lub nastawienia psychicznego pacjentów.

Zrobiono [dokładną analizę halucynacji](#) w czasie śmierci klinicznej, w tym słynnego przypadku [Pam Reynolds](#). Szczególnie interesujące są różnice kulturowe tego typu doświadczeń w krajach azjatyckich, spotkania z mitologicznymi stworzeniami lub bogami. Z pewnością te wizje są kulturowo uwarunkowane.

W kilku krajach prowadzono dość szeroko zakrojone badania wizji, które mają osoby umierające. W badaniach japońskich z 2016 roku (Morita i inn. 2016) około 21% osób miało takie wizje. Zmarli rodzice lub inne bliskie osoby pojawiały się w tych wizjach na krótko przed śmiercią. W Japonii tylko niewielki procent wizji dotyczy postaci religijnych (w Indiach jest to znacznie większy procent).

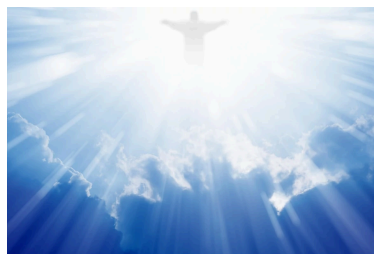
Część popularnych artykułów okrzyknęła to dowodem na życie po śmierci. Nie zawsze widziane postacie to osoby zmarłe, są też ludzie żyjący, oraz zwierzęta. Wizje miewają też opiekunowie i personel czuwający przy łóżu śmierci. Nikt nie zbadał niestety korelacji występowania takich wizji z żywnością wyobraźni wzrokowej. Część osób przypominając sobie bliskie zmarłe osoby ma ich żywe wyobrażenia w różnych warunkach, nie tylko przed śmiercią.

Czego można się spodziewać kiedy rodzina w obecności osoby umierającej o żywej wyobraźni zaczyna wspominać bliskich zmarłych? Zmysły dostarczają coraz mniej informacji, mózg jest nadal aktywny i procesy zstępujące (top-down) aktywują korę zmysłową pobudzając procesy odpowiedzialne za wywoływanie wspomnień. Rozróżnienie pomiędzy jawą a fantazjami wyobraźni może być w takiej sytuacji trudne, więc halucynacje osób umierających będą całkiem prawdopodobne.

Dlaczego tego typu halucynacje mają charakter głównie wzrokowy? Nietypowe stany mózgu w czasie niedotlenienia powodują słabe pobudzenia wielu obszarów. Ponad połowa całej kory mózgu jest funkcjonalnie powiązana z analizą obrazu. Pobudzenia w różnych częściach mózgu najczęściej wywołują więc reakcję kory wzrokowej. Halucynacjom w ekstremalnych stanach bliskich śmierci pomaga to, że wrażenia wzrokowe i słuchowe są związane z komentarzami słownymi, w przypadku pozostałych modalności ten związek jest dużo słabszy, nie potrafimy tak dokładnie opisywać swoich wrażeń czuciowych, węchowych czy smakowych.

Czy książka "Dowód nieba" amerykańskiego neurochirurga Ebena Alexandra, w której opisał od swoje doświadczenia podczas śpiączki, omówiona w Newsweeku w artykule [Śpiączka - czyli wspomnienia z Nieba](#), wnosi tu coś nowego? W końcu to osobiste świadectwo lekarza.

[Sam Harris dokładnie książkę przeanalizował](#): nie ma powodu by wątpić w prawdziwość przeżyć, które opisał Eben, ale czy interpretacje Ebena tych przeżyć są słuszne i czy autor napisał prawdę? Niestety, okazuje się, że są liczne powody by wątpić w [prawdziwość opisu Ebena](#): nie pokazał nigdy swojego wypisu ze szpitala, był wielokrotnie wybudzany ze śpiączki farmakologicznej a nie spontanicznej, nie cierpiał z powodu zapalenia opon mózgowo-rdzeniowych. Przed pobytem w szpitalu odebrano mu licencję neurochirurga ze względu na wytoczone dwie sprawy sądowe o błędy lekarskie, miał poważne długi i potrzebował pieniędzy. Jego książka, podobnie jak poprzednie tego typu, sprzedała się w milionach egzemplarzy i przyniosła mu wielkie dochody i popularność. Książki racjonalistów tak dobrze się nie sprzedają.

Nasz sposób opisu zjawisk związanych z umieraniem nie jest wystarczający, nie potrafimy komentować nietypowych stanów mózgu. Pojawiają się różne stany emocjonalne i wizje: strach, zwierzęta i rośliny, jasne światło, poczucie ścigania i przemocy, deja-vu, postacie bliskich żyjących, zmarłych lub postaci religijnych. W jednym z szpitali biorących udział w projekcie AWARE ze 101 pacjentów, które wypełniły ankiety w dwóch etapach tylko 3 osoby o tym wspomniały, 8 mówiło ogólnie o mistycznym przeżyciu ([Parnia 2014](#)). Około 9% osób miało przeżycia typu NDE - być może są one częstsze, ale z powodu leków pacjenci je zapominają, ale być może mają tylko mgliste wrażenia, które później próbują skonkretyzować pod wpływem pytań.

[Fizjologia NDE \(zwiń/rozwiń\)](#)

Czego można się spodziewać po umierającym czy omdlewającym mózgu? Dziwnych przeżyć, skrajnych emocji (część osób ma wrażenia bardzo pozytywne ale część negatywne), które trudno umiejscowić w czasie. Niedotlenienie mózgu w chwili śmierci, wpływ narkozy, skomplikowane procesy neurofizjologiczne mogą wywołać różnorodne przeżycia.

Wrażenie jasnego światła, przebywania poza ciałem, wspomnień z przeszłości i mistycznych odczuć pojawiają się w wyniku [anoksji](#) (niedotlenienia) jak i [hiperkapni](#).

Zalew [endorfin](#), [serotoniny](#) i [ketaminy](#) w ekstremalnym stresie tłumaczy halucynacje i stany euforyczne. Porównano opisy przeżyć 625 osób, które przeżyły stan bliski śmierci, z 15.000 opisów ludzi, którzy zażyli jedną z 165 psychoaktywnych substancji (takie opisy są w bazie [Erowid Experience](#)). Opisy NDE zgadzały się najbardziej z opisami przeżyć pod wpływem ketaminy, która działa na receptory NMDA neuronów. Autorzy tej

publikacji sugerują zastosowanie ketaminy jako [eksperymentalnego modelu NDE](#). W artykule "[DMT Models the Near-Death Experience](#)" porównywano efekty NDE i DMT, substancji wywołującej psychodeliczne efekty dzięki zwiększonej produkcji serotoniny. Znalaziono znaczne podobieństwa pomiędzy przeżyciami w obu przypadkach, takie jak doświadczenia określane jako mistyczne, stany całkowitego skupienia uwagi na odczuciach (mierzone skalą MODA absorpcji) zanik poczucia ego. Stany świadomości można częściowo scharakteryzować w 3 wymiarach: przytomności, przebudzenia i reakcji na zewnętrzne bodźce. W takiej przestrzeni można [umieścić różne stany](#), od normalnej bądź zredukowanej świadomości, snu REM po śpiączkę, od anestezji po stany psychotyczne i NDE.

Widzenie tunelowe pojawia się w ciągu kilku minut u pilotów w wirówkach w czasie testów reakcji na duże przeciążenia i jest związane z zanikiem widzenia peryferyjnego na skutek braku dopływu krwi do komórek bliskich siatkówce. Dokładniejszy opis stanów mózgu w czasie NDE i związanych z nim przeżyć będzie na wykładzie dotyczącym świadomości.

Przeżycia o podobnym do NDE charakterze mają ludzie w czasie omdleń. Ankiety w 1997 roku w USA pokazały (Nelson, 2010), że ok. 18 mln Amerykanów miało takie przeżycia właśnie głównie w czasie omdleń, w około 20% przypadków omdleń.

[Badania omdleń](#) w kontrolowanych warunkach pokazały, że wiele osób doznało podobnych wrażeń jak w przypadku NDE (Lempert, Bauer i Schmidt, Lancet 1994). Omdlenia trwały średnio 22 sekundy, wywołane zostały hiperwentylacją i [próbą Valsalvy](#) (wyrównywaniem ciśnienia w uchu środkowym). 16% badanych miało wrażenia wyjścia poza ciało (OOB), 40% halucynacje wzrokowe, 17% widziało białe światło, 60% miało halucynacje słuchowe, 47% opisało to doświadczenia jako przejście do innego świata, 20% miało wizje jakichś istot, a 35% doświadczyło wielkiego spokoju.

Do grupowych omdleń często dochodzi w czasie koncertów rockowych. Dotyczy to zwłaszcza dziewcząt w wieku 11-17 lat. Silne emocjonalne pobudzenie i tłok koło sceny przyczynia się do hiperwentylacji; dodatkowo brak snu przed koncertem, porannego posiłku, stanie w długiej kolejce, głośny krzyk w czasie koncertu, przyczyniają się do częstych omdleń.

Prawdopodobnie epidemie kończących się omdleniami [tanecznych plag](#) (choreomanii), zdarzające się w wielu krajach Europy pomiędzy XIV a XVII wiekiem, miały podobne przyczyny. Pierwszy opis takiego zjawiska pochodzi z 7 wieku, a największe obejmowały tysiące osób i trwały wiele dni, czasami kończąc się śmiercią. Taneczna mania jest uznawana za jedną z form [zbiorowej hysterii](#), ale jej przyczyny nie są pewne: jedna z hipotez to zatrucie [sporyszem zbożowym](#), grzybkami zawierającym wiele alkaloidów (w tym LSD). Takie zatrucia nazywane „ogniem świętego Antoniego” zdarzały się wielokrotnie w średniowieczu, prowadząc do masowych zgonów i halucynacji (ostatni opisany przypadek był w 1951 roku we Francji, zmarło wówczas 7 osób).

W czasie narkozy, pomimo ogólnego znieczulenia zdarza się [zachowanie świadomości](#), nazywane "niezamierzonym wybudzeniem śródoperacyjnym".

Kevin Nelson, University of Kentucky twierdzi, że takie przeżycia wiążą się ze stanami mózgu przypominającymi stan snu REM na jawie, podobnie jak w [snach świadomych](#) (lucid dreams).

- Marzenia na jawie są związane z fazą REM.
- Różne zaburzenia klinicznie wiążą się z pojawieniem się fazy REM.
- Może ją wywołać w szczególności zaburzenie rytmu oddechowego i rytmu bicia serca.
- Efekty takich marzeń na jawie wykazują podobieństwa do przeżyć NDE.

Osoby, które miały doświadczenia bliskie śmierci mają predyspozycje do przeżywania marzeń REM na jawie. Porównano częstości występowania paraliżu przysennego i halucynacji wzrokowych i słuchowych w grupie 55 osób, które przeżyły NDE (przyczyną były operacje lub wypadki) i grupie kontrolnej. W grupie NDE 60% osób przeżyło wcześniej stan hipnagogiczny (pomiędzy snem i jawą), a w grupie kontrolnej tylko 24%. Takie przeżycia mogą zdarzyć się przy wybudzaniu, wiązać z [porażeniem przysennym](#), halucynacjami słuchowymi, wzrokowymi i dotykowymi, utrzymywaniem się stanu charakterystycznego dla snu REM po

Tunel w zaświatach.

przebudzeniu.

W stanie REM jesteśmy świadomi marzeń sennych ale nie mamy kontroli nad mięśniami, pień mózgu hamuje aktywność mięśni, powstaje wrażenie paraliżu.

NDE i procesy w mózgu

Prawdopodobnie zostaje wyhamowana aktywność [jądra miejsca sinawego](#) w pniu mózgu, które pobudza się w momentach stresu, i wpływa pobudzająco (wydzielając dużo noradrenaliny) zarówno na jądro migdałowe jak i [jądro półleżące](#), mogąc wywołać stany euforii.

W sytuacjach silnego stresu należy się spodziewać częstszych efektów NDE u osób mających skłonności do przeżywania marzeń REM na jawie (REM intrusion); tak istotnie jest.

Co z przypadkami, w których **zanika sygnał EEG, a ludzie twierdzą, że pamiętają co się w tym czasie działo?**

Wiadomości na temat płaskiego EEG to niewiarygodne doniesienia gazet. W recenzowanych wiarygodnych czasopismach naukowych się tym nie wspomina, ale takie obserwacje powinny być czasami możliwe. Vanhaudenhuyse i inni (2009) piszą, że utrata świadomości diagnozowana jest tylko za pomocą elektrokardiogramów, bo nie ma czasu podłączać człowieka do aparatury EEG w czasie reanimacji. EEG stosowane do celów klinicznych, szczególnie w czasie reanimacji, nie pokazuje aktywności wszystkich części mózgu. W szczególności możliwa jest aktywność obszarów odpowiedzialnych za słuch i aktywność hipokampa, odpowiedzialnego za pamięć, a głębokich struktur mózgu prosta aparatura EEG nie mierzy. Założenie czepka z wieloma elektrodami trwa znacznie dłużej niż cały proces reanimacji.

Trudno jest stwierdzić, kiedy zdarzyło się to, co sobie przypominamy, **falszywa atrybucja czasu przypominanych zdarzeń to powszechne zjawisko**. Jeśli przypominam sobie co się działo, bo jakieś ślady tego zdarzenia zapisały się w moim mózgu, to oczywiście odnoszę to do czasu zdarzenia, chociaż nie byłem wówczas świadomy, a jedynie coś zapamiętałem, reszta może być konfabulacją.

AWARE (AWAreness during REsuscitation) to projekt koordynowany od 2007 roku przez University of Southampton i prowadzony w ponad 25 ośrodkach na świecie; jego celem było zbadanie wielu aspektów związanych z wspomnieniami z okresu śmierci klinicznej.

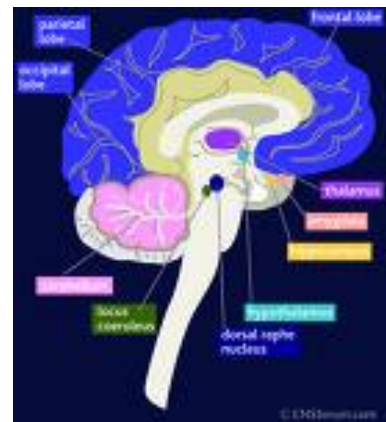
Osoby wychodzące poza ciało mają rozpoznać różne markery umieszczone w sali operacyjnej [BRAIN-1 Study](#) lub obrazki pojawiające się na ekranie monitora lub umieszczone na kilkudziesięciu wysoko położonych półkach, widoczne tylko spod sufitu ([projekt COOL](#) prowadzony w Montrealu, w czasie operacji serca połączonej z ochłodzeniem organizmu).

W grudniu 2013 roku, po prawie 6 latach, dr [Sam Parnia](#) przedstawił wstępne wyniki.

Nikom nie udało się odczytać informacji widocznych spod sufitu (w sumie było ok. 1000 zainstalowanych wiadomości), wbrew nadziejom wielu osób doniesienia o wędrówkach poza ciałem się nie potwierdzają. Około 2% przebadanych osób donosiło o wrażeniach świadomego przebywania poza ciałem.

Konkluzje z końcowego raportu [AWARE Study 2014](#), opublikowane zostały w czasopiśmie "Resuscitation" przez 31 naukowców, biorących udział w tym eksperymencie. Autorzy raportu twierdzą, że tylko w jednym na ponad dwa tysiące zbadanych przypadków udało się potwierdzić opis zdarzeń w czasie około 3 minut, w którym ustała akcja serca. Na tej podstawie sądzą, że wspomnienia NDE nie zawsze są rezultatem konfabulacji po operacji. Jednakże nawet ten jeden przypadek jest pełen mglistych wizji i jest słabo udokumentowany: brak jest informacji o EEG, pacjent był przytomny i rozmawiał z pielęgniarką przed zatrzymaniem akcji serca, a opis człowieka w niebieskim fartuchu (a chunky fellow in blue hat) jak i pozostałych elementów tego doświadczenia trudno uznać za precyzyjny.

Media nie mają jednak wątpliwości i na tej podstawie donoszą o udowodnieniu istnienia niematerialnego umysłu ... Niestety wywiady z dr Parnia często są zatytułowane: naukowcy udowodnili, że istnieje życie po śmierci. Nie doszło co prawda do żadnej śmierci, halucynacje dają się wyjaśnić, ale szukamy potwierdzenia naszych przekonań - tylko na czym są one oparte?

Miejsce sinawe w pniu mózgu

Coraz lepiej rozumiemy skąd biorą się takie konfabulacje (Kroeger i inn, 2013) - mózg nie wyłącza się cały od razu. Płaskie EEG z jednej elektrody nie świadczy o tym, że wszystkie procesy ustały i nie ma żadnej reakcji. Zaleca się w badaniu takich zjawisk skupić na zatrzymaniu akcji serca, brak dopływu tlenu do mózgu hamuje dość szybko (do 30 sek) powstawanie świadomych wrażeń, ale mózg może nadal pewne bodźce pamiętać. Jeśli mózg nie ulegnie nieodwracalnym uszkodzeniom to nawet jak się całkowicie wyłączy można go przywrócić do życia, podobnie jak ze sprzętem elektronicznym po odłączeniu zasilania. Oziębienie i środki farmakologiczne mogą w przyszłości pozwolić na przywracanie do życia nawet po kilku godzinach braku oznak życia.

Gdyby pojawiły jakieś wiarygodne doniesienia na temat NDE, byłoby to bardzo interesujące. Niestety ludzie bezkrytycznie biorą swoje złudzenia za rzeczywistość, nie rozumiejąc, że **wszystko co widzimy, słyszymy czy odczuwamy to tylko aktywacje naszego mózgu**, w pośredni sposób związana z zdarzeniami wokół. Mózg kreuje wirtualną rzeczywistość, czasami w odpowiedzi na szczątkowe informacje. To jest kwestia uczciwości: łatwo jest pisać dobrze sprzedające się książki podpierając się swoim autorytetem, ale to ma znacznie gorsze skutki niż pisanie horoskopów, wprowadzając wielkie zamieszanie.

Badania EEG w czasie zatrzymania akcji serca prowadzono na szczurach (Borjigin i inn, 2013). W ciągu 30 sekund po zatrzymaniu akcji serca obserwuje się silne koherentne oscylacje w paśmie gamma w całym mózgu. Konkluzja artykułu [na ten temat](#) była ciekawa: neuronalne korelaty świadomości mózgu ssaków w momencie bliskiej śmierci wskazują na szybkie świadome przetwarzanie informacji.

Podobne wnioski wynikają z badań na umierających ludziach: na 2-5 minut zanim mózg nie wejdzie w fazę nieodwracalnych zmian z powodu braku tlenu (zwykle po zatrzymaniu akcji serca) uwalnia się "[mózgowa fala tsunami](#)", silne pobudzenie wszystkich neuronów (Dreier i inn, 2018). Jeśli reanimacja się powiedzie neurony mogą zacząć funkcjonować normalnie, a interpretacja stanu krytycznego może zależeć od wyobrażeń danej osoby o śmierci: mogą to być wspomnienia silnego białego światła, wrażenie euforii lub wyobrażenia przypisane błędnie w czasie do momentu umierania, chociaż są konstruowane już po przebudzeniu na skutek silnej aktywacji rzadziej wykorzystywanych podsięci neuronalnych, czyli starszych wspomnień związanych ze zmarłymi osobami.

Fizyka i NDE

[Impuls elektromagnetyczny](#) wywołany wybuchem nuklearnym może zniszczyć nawet obwody scalone (to wszyscy pamiętają z filmu "Golden Eye" z Jamesem Bondem).

Wiemy, że **silne pole elektromagnetyczne, np. w skanerach fMRI, nie zaburza działania umysłu**, a powinno chyba działać podobnie jak impulsy na elektronikę. Umysł nie jest więc produktem działania mózgu? Fizycy rzadko piszą rzeczy, które każdy wie, jeśli choć trochę zna się na dziedzinie, więc takie fantastyczne wnioski pojawiają się często w popularnych artykułach.

Czemu impuls elektromagnetyczny niszczy elektronikę? Bo indukuje w drutach przesyłowych wielkie skoki napięcia i to wysokie napięcie niszczy elektronikę. Czemu silne pole elektromagnetyczne, np. w skanerach fMRI, nie zaburza działania umysłu? Bo **mózg to nie długi prosty drut**, takie pole ma niewielki wpływ na pobudzenia neuronów i procesy synaptyczne. Główny efekt silnego pola to podgrzanie mózgu (działa to podobnie jak kuchenka mikrofalowa), dlatego w skanerach 7 Tesla nie robi się eksperymentów z ludźmi zbyt długo, ani nie można ich robić ze zbyt silnymi polami (powyżej 10 Tesla. Im silniejsze pole magnetyczne tym silniejsze muszą być impulsy elektromagnetyczne o częstotliwościach radiowych.

Efekty silnych pól w tkance biologicznej nie są takie groźne, mózgi nie ulegają większemu uszkodzeniu. Gdyby pola magnetyczne miały wpływ na strukturę sieci neuronowych to po każdym skanie MRI obraz by się zmieniał, bo po to się robi takie badania by pokazać struktury mózgu.

Uszkodzenia mózgu zawsze powodują skutki na poziomie mentalnym, chociaż czasem są to subtelne zmiany. W przeszłości nie potrafiono ich zidentyfikować, gdyż funkcje wielu obszarów mózgu nie były znane. Sytuacja zmieniła się dramatycznie dzięki wprowadzeniu metod neuroobrazowania.

Fizycy nie tylko wiedzą budować urządzenia elektroniczne, ale wiedzą również jak pole elektromagnetyczne na nie działa. Naiwnością jest sądzić fizyko że czegoś tu całkiem nie rozumiemy, nie dostrzegł oczywistej sprzeczności i specjaliści świadomie pomysł i myślą, że naukowcy ukrywają prawdę - ale to tylko wynik ich własnego nieuctwa, eksperci widząc naiwne argumenty po prostu na to nie odpowiadają by się nie ośmieszyć w swoim

środowisku. Każdy naukowiec bardzo chce znaleźć niespójności w obecnym rozumieniu świata bo takie badania prowadzą do wielkich odkryć i można za nie dostać nagrodę Nobla. Naukowcy są najmniej konformistyczną grupą, więc trudno ich podejrzewać o jakiś spisek i ukrywanie faktów.

Reinkarnacja (zwiń/rozwiń)

Wędrowka dusz - reinkarnacja - to popularna wiara zarówno na zachodzie jak i wschodzie; wierzą w nią Indianie Tlingit i Haida na Alasce, Druzowie w Libanie, w Afrykce Północnej, Indiach, Tybecie, Dalekim Wschodzie. Szeroko omawiana [ankieta "W co wierzą Polacy"](#) z 2009 roku, powołująca się na projekt Human Values Studies twierdzi, że w Polsce 32% ludzi wierzy w reinkarnację.

Są dwa odmienne punkty widzenia na reinkarnację:

- Hinduizm: reinkarnacja to wędrowka nieśmiertelnej duszy, przekaz pewnej trwałej substancji.
- Buddyzm: doktryna odrodzenia głosi, że mamy kontynuację procesu, zachowanie tożsamości bez przekazu substancji, albowiem nie ma nic trwałego, jaźń jest agregatem zmieniających się czynników.

[Ian Stevenson](#) (1918-2007), psychiatra z Uni. Wirginia w Charlottesville prowadził badania na szeroką skalę przypadków spontanicznego przypominania sobie poprzednich wcieleń. Były to zwykle wywiady z dziećmi, typowo w wieku 3 do 5 lat, oraz z ich rodzinami. Notowano opowieści o poprzednim życiu, rodzinie, nietypowe zachowania i obyczaje u dzieci. Stevenson szczegółowo opisał 20 przypadków, zebrał wzmianki o około 20 tysiącach. Jego książka (z F. Story) została wydana w 1974 roku. Korespondowałem z nim wkrótce po jej wydaniu, ale autor odmawiał racjonalnej dyskusji twierdząc, że jest dualistą i nie jest zainteresowany innymi wyjaśnieniami, nie próbował weryfikować zbieranych przez siebie przypadków.

Stevenson założył na University of Virginia [Division of Perceptual Studies](#), gdzie nadal grupa uczonych zajmuje się zarówno zbieraniem informacji o dzieciach, które przypominały sobie wcześniejsze życie, badaniami stanów bliskich śmierci, wychodzeniem poza ciało, odmiennych stanów świadomości i różnych zjawisk parapsychologicznych. Większość publikacji bada psychologiczne, subiektywne aspekty takich zjawisk, nie udało się udowodnić, że są to jakieś obiektywne zjawiska fizyczne.

W takich badaniach są trudności weryfikacji, gdyż badania prowadzono lata po wydarzeniach. Dokładne badania przeprowadzono tylko w krajach, gdzie nietrudno o motyw dla oszustwa. Kilka prób [weryfikacji prawdziwości przypadków](#) dokładniej opisanych w jego książce przez bardziej sceptycznie nastawionych badaczy skończyło się przekonaniem, że najprostszym wyjaśnieniem była zмова biednych rodzin by związać się z bogatymi.

Przez pół wieku niewiele się w tej dziedzinie zmieniło, prace Stevensona kontynuuje Jim Tucker, który wydał książkę [Life Before Life](#). Wydaje się, że mamy do czynienia z typowym efektem obserwatora: dualista poszukujący potwierdzenia swoich przekonań skłonny jest przymykać oko na wszystko, co nie pasuje do jego teorii.

Jeśli jakieś doniesienia tego typu okazały by się prawdą, to najprostsze wyjaśnienie wymaga transferu pamięci. Gdyby taki transfer był możliwy, to byłby to też ważny mechanizm ewolucji. Trudno jest zrobić model fizyczny takiego zjawiska, ale można się zabawić się w spekulacje na ten temat.

Może w chwili śmierci mózgu powstaje [fala solitonowa](#) przy przejściu żywych komórek, w których jest wiele reakcji chemicznych związków, do stanu martwego o niższej energii? Taka fala solitonowa może nieść dużo informacji. Można sobie ją wyobrazić jako rodzaj niskoenergetycznego pioruna kulistego. Pokazano, że po ustaniu dopływu krwi do mózgu przez 30-180 sekund pojawiła się bardzo wysoka aktywność neuronów w częstotliwościach gamma; tłumaczy to wrażenia "przewijania się całego życia" w krótkich chwilach przed spodziewaną śmiercią (P. Sergio, [Going out with the bang](#)).

Reinkarnacja

Na pewno w momencie śmierci komórki wysyłają sporo elektromagnetycznego promieniowania, ale czy jest ono całkiem nieuporządkowane, czy ma strukturę i niesie jakieś informacje? Jeśli niesie informację (co jest mało prawdopodobne) to Buddyjska wersja związana z kontynuacją procesu (głównie pamięci) jest możliwa. Nic jednak nie wskazuje na możliwość kontynuacji jakiejś substancji - stany poznawcze bez mózgu o bardzo specyficznej strukturze nie są możliwe. Są to jednak czyste spekulacje: nie wiemy jak wykryć istnienie takiej fali bo nie mamy teorii, która by pomogła określić sposób pomiarów; nie mamy teorii bo nie ma obserwacji wskazującej na jej potrzebę ... jest tu więc błędne koło braku teorii i doświadczeń.

Jakie mogło być znaczenie pragmatyczne wiary w reinkarnację?

Oprócz nadania sensu cierpieniu, które uważano za wynik złych uczynków w poprzednich wcieleniach, wzmacniało to strukturę społeczną, a w Indiach strukturę kastową. W Tybecie poszukiwanie wcieleni wybitnych postaci, takich jak Dalaj Lama, Karmapa czy inni ważni lamowie, stworzyło kulturę wychowywania elit: dzieci uznane za wcielenie zmarłych lamów były bystre i otrzymywały specjalne wychowanie, dzięki czemu stawały się religijnymi przywódcami.

Pokrewnym zagadnieniem są mesjasze, ludzie uznający się za powtórne wcielenie Jezusa lub innych mesjaszy. Było ich w historii już [bardzo wielu](#). Niektóre z tych ruchów zakończyły się tragiczne, np. [sekta Davida Koresha w Wako](#), USA, czy tragedia sekty [Jima Jonesa w Johnstown](#) w Gujanie. Najlepszym współczesnym przykładem jest tu Sun Myung Moon (1920-2012) i jego Ruchu pod Wezwaniem Ducha Świętego dla Zjednoczenia Chrześcijaństwa Światowego, zwanego w skrócie [Kościołem Zjednoczeniowym](#). Założony w 1954 roku liczy on miliony wyznawców na całym świecie. Od 1996 roku działa jako Federacji Rodzin na Rzecz Pokoju Światowego. Kościół ma głębokie powiązania z politykami w Azji i innych krajach.

Moon napisał Boskie Zasady, kontynuację biblijnych tekstów, objawioną mu przez Jezusa.

Od końca 2023 roku trwa próba delegalizacji działania tego Kościoła w Japonii. Premier Shinzo Abe zginął w 2022 roku w zamachu, zabity przez marynarza, który twierdził, że Kościół Zjednoczenia zrujnował jego rodzinę. Połowa parlamentarzystów z rządzącej liberalnej partii demokratycznej miała związki z tym kościołem. Również w USA widoczny jest wpływ odłamów tego Kościoła wspierającego skrajną prawicę.

Hipnoza i regresja

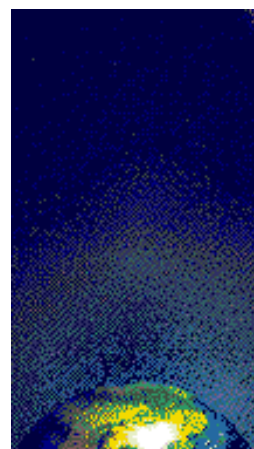
Hipnoza lub autohipnoza nie jest trudna do wywołania, np. wpatrując się w kryształową kulę, co prowadzi do halucynacji. Sama hipnoza ma zastosowania medyczne. Halucynacje hipnotyczne uważane są przez niektórych ludzi za dowody reinkarnacji - pisał o tym [Raymond Moody](#) w książce "Coming Back: A Psychiatrist Explores Past-Life Journeys" (1991).

[Regresje hipnotyczne](#) do czasów sprzed narodzin lub do przyszłości mogą być wynikiem halucynacji lub wspomnień z dzieciństwa.

Długoletnie badania regresji hipnotycznych nie dały przekonujących rezultatów. Historie kryminalne często wyglądają na niemożliwe do wytłumaczenia, ale ich rozwiązanie bywa zaskakująco proste, nie można więc takich opowieści traktować jako dowody.

Przypadek [Virgini Tighe](#) był szeroko dyskutowany w mediach. W 1952 roku pod wpływem hipnozy zaczęła mówić irlandzkim dialektem, przedstawiając się jako Bridey Murphy, która żyła w XIX wieku w Irlandii. Książki na temat tej historii przetłumaczono na kilkanaście języków, zrobiono też nagrania starych irlandzkich opowiadań i piosenek. Jednak śledztwo pokazało, że Bridey Murphy była współczesną osobą, Irlandką z Chicago, sąsiadką Virgini Tighe, która słuchała w dzieciństwie historie przez nią opowiadane.

Więcej przykładów jest w artykule "[Mordercze wierzenia](#) i pseudo-wspomnienia z seansów hipnotycznych".

[Mediumizm](#), [spirytyzm](#), [channeling](#) to interesujące zjawiska psychiatryczne lub oszustwa.

[Noosfera](#) (sfera ludzkiego umysłu) [Thaiarda de Chardin](#) istnieje w zbiorowej nieświadomości, ale jest czasami interpretowana jako sfera niematerialnej, wspólnej świadomości całej ludzkości. Te idee powstały w czasach wiary w siły witalne, ale wzrastająca szybkość i częstość interakcji prowadzi do całkiem nowych zjawisk społecznych. W ramach [Projektu Globalnej Świadomości](#) poszukuje się korelacji w przypadkowych danych

mających stanowić ślady "superświadomości" globalnego mózgu. W USA najczęściej ludzi nawiedza w snach i pomaga im duch zmarłego w 1977 roku ... [Elvisa Presley'a](#)! To część zbiorowej nieświadomości.

Wędrowniki poza ciałem i ważenie duszy

W 1854 roku na kongresie fizjologów odbywającym się w Getyndze Rudolf Wagner zaproponował dyskusję na temat szczególnej substancji z której złożona jest dusza. Wśród 500 uczestników nie znalazł się jednak nikt, kto chciałby bronić spirytualizmu. Jednak pomysł [ważenia duszy \(psychostasia\)](#) znany był już starożytnym Grekom, Egipcjanom i został przejęty przez chrześcijaństwo. Grzeszne dusze ważą więcej, co można zobaczyć na obrazie [Hansa Memlinga "Sąd Ostateczny"](#).

Jeśli dusza w momencie śmierci opuszcza ciało to powinno to mieć jakieś obserwowalne konsekwencje. W 1861 roku amerykański amator fotografii William Mumler doszukał się w plamach widocznych na zdjęciu ducha zmarłego kuzyna i zaczął działać profesjonalnie oferując swoje usługi osobom, które chciały zobaczyć duchy swoich zmarłych na zdjęciach. Został pierwszym fotografem duchów, w czasach początków fotografii. Niestety udowodniono mu oszustwa i zrujnował go proces wytoczony przez oburzonych klientów.

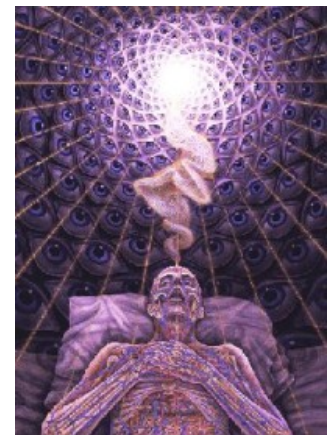
Na początku XX wieku dr Hypolit Baraduc przekonany, że to fotografowane osoby produkowały rzekome duchy na zdjęciach, zajął się fotografowaniem osób umierających, przedstawiając swoje zdjęcia je Paryskiej Akademii Medycznej. Najpierw był to jego 19-letni syn, który zmarł w skutek zatrucia, pół roku później jego żona. Na zdjęciach było widać plamy światła, które uznał za zdjęcie duszy, a sceptycy za efekty niedoskonałości optyki kamery. Obecnie mamy osoby, które dopatrują się dusz na zdjęciach zrobionych z lampą błyskową w lesie, gdzie unoszące się pyłki rozpraszają światło robiąc wrażenie świetlistych obłoczków.

Amerykański lekarz [Dr Duncan MacDougall](#) na początku XX wieku uznał, że jeśli dusza ma przetrwać śmierć to musi być jakąś substancją. Nie może być substancją eteryczną, bo ta jest rozciąglą, nie pozwala więc na zachowanie indywidualnej tożsamości. Każda inna substancja powinna mieć masę, a więc powinno dać się ją zmierzyć. MacDougall wykonał serię eksperymentów z ludźmi umierającymi na gruźlicę, którzy utracili znaczną część płynów. Umieścił pod ich łóżkiem czułą wagę. Kilka godzin przed śmiercią na skutek parowania związanego z poceniem się i oddychaniem tracili oni około 0.5 grama na minutę.

W momencie śmierci pierwszej osoby waga pokazała ubytek 21 gramów. Drugi pacjent umierał powoli tracąc od 15 gramów w chwili śmierci do 40 gramów w 20 minut później. Trzeci pacjent utracił 40 gramów w chwili śmierci a po kilkunastu minutach ubytek wzrósł do 70 gramów. Czwarty pacjent utracił 10 gramów. Dwa dodatkowe przypadki MacDougall odrzucił (waga nie była zbalansowana). Te same eksperymenty powtórzono na 15 psach nie zauważając zmniejszenia wagi.

Wyniki tego eksperymentu opublikowało pismo American Medicine w kwietniu 1907 roku. Dyskusja toczyła się również do grudnia na łamach New York Times. Artykuł kończy się pytaniem: czyżby udało się odkryć substancje duszy o której myślał Rudolf Wagner? Media często wracały do opisywania tych doświadczeń. W 2003 roku Universal Studios nakręciło film „[21 gramów](#)” (reż. Alejandro González Inárritu) nawiązujący do tej historii.

MacDougall oceniał dokładność wagi na 6 gramów, a w niektórych przypadkach obserwowany ubytek był rzędu 70 gramów. Brak było powtarzalności wyników (waga raz gwałtownie się zmieniała, a w innych przypadkach zmieniała się stopniowo). Liczba przypadków była niewielka, sam autor przyznał, że uznanie jego odkrycia wymagałoby znacznie większej liczby eksperymentów. W 1911 roku na łamach New York Times doniesiono o próbach dr MacDougalla sfotografowania unoszącej się duszy za pomocą promieni Roentgena. Wierzył on, że dusza emituje „eteryczne światło” oddzielając się od ciała.

Efekty związane z umieraniem są subtelne: po ustaniu oddychania krew przestaje być chłodzona, jej temperatura rośnie, co pociąga za sobą wzmożone pocenie i parowanie, wyjaśniające szybki ubytek masy. Zależy to jednak od wielu czynników wpływających na wynik, np. szybkości stygnięcia ciała, owłosienia, ubrania.

Psy nie pocą się tak jak ludzie, nie mają gruczołów potowych, dlatego gdy jest im gorąco ciągle dyszą by chłodzić krew i tracić wilgoć, co wyjaśnia dlaczego nie tracą na wadze.

W latach 1930 fizyk z Nevady, [dr R. Watters](#) prowadził poszukiwania "duchowych emanacji" na myszach,

żabach a nawet konikach polnych. Uśmiercał zwierzęta i robił im zdjęcia w komorze pęcherzykowej (komorze Wilsona), używanej do obserwacji promieniotwórczych rozpadów. Chmury mgły wokół zwierząt kojarzyły mu się z ich kształtami, ogłosił więc, że dusza ma kształt zwierzęcia.

Pomimo krytyki takich eksperymentów poszukiwanie naukowych dowodów istnienia duszy kontynuowano i kiedy ogłoszono w 1964 roku, że górnik [Jamess Kidd](#) pozostawił dużą sumę pieniędzy dla tej osoby, która przedstawi fotograficzny dowód istnienia duszy opuszczającej ciało, do sądu napłynęło ponad 4000 listów z 26 krajów. Proces o spadek trwał 3 miesiące i nazwano go "Ghost Trial of the Century". Nikt z pretendujących do nagrody nie otrzymał spadku, ostateczna decyzja zapadła dopiero w 1972 roku, 270.000 dolarów (równoważne ok. 6 mln \$ w 2017 roku) przyznano American Society for Psychical Research. Niestety to Towarzystwo do tej pory żadnych dowodów nie przedstawiło.

Czy "**energia psychiczna**" po śmierci nie może zginąć? Taki pogląd wynika z braku zrozumienia relacji pomiędzy energią i entropią. Pożywienie potrzebne jest do utrzymania niskiej entropii, większość energii wydalana jest w postaci ciepła. Omdlenie to zanik informacji z pamięci roboczej, informacja ginie, bo nie została zapisana. Pamięć trwała i osobowość są zapisane w fizycznej strukturze mózgu, więc dopóki istnieje mózg i można doprowadzić do jego pobudzenia informacja może zostać odtworzona.

OOB, czyli wychodzenie poza ciało (zwiń/rozwiń)

OOB, lub eksterioryzacja, to wrażenia przebywania poza ciałem.

Pomimo wielu anegdot mających świadczyć o tym, że umysł opuszcza ciało, patrzy na martwe ciało z góry i wędruje po okolicy, nigdy nie udało się ich potwierdzić. W odróżnieniu od doświadczeń bliskich śmierci zdarza się to ludziom w [stanie hipnagogicznym](#). Nigdy jednak nie uzyskano w ten sposób interesujących wiadomości. "Omni", popularnonaukowe pismo, opublikowało artykuł o odwiedzinach w transach OOB mitycznych bibliotek na "[równi Akasha](#)" (to pojęcie teozoficzne, biblioteka wszystkich zdarzeń), ale nic ciekawego z tego nie wynikło. Pseudodokumentalne filmy fantazjujące o starożytnych kosmitach, z którymi nawiązujemy łączność przez śpiewy, modlitwy czy medytację nie przedstawiają żadnych interesujących informacji, jakie miałyby z takiej komunikacji wynikać.

Dlaczego sądzimy, że jesteśmy w ciele? Umysł nie ma fizycznej lokalizacji, ale musimy wiedzieć, jak sterować naszym ciałem. Skoro to ja poruszam swoje ciało, to muszę to robić z egocentrycznego punktu widzenia (dokładniej omówimy to mówiąc o percepcji).

Badania mechanizmów mózgowych reprezentacji położenia ciała pokazują, że **iluzję przebywania poza ciałem** można wywołać dość prosto. Informacje na ten temat można znaleźć w pracach pokazujących jak stymulacja mózgu polem magnetycznym w okolicach skrzyżowania skroniowo-potylicznego ([temporo-parietal junction, TPJ](#)) może wywołać wrażenia OOB i przeżycia autoskopowe. Dowodzą tego eksperymenty [Henrika Ehrssona](#) z Karolinska Institutet, opisane w pracy [The Experimental Induction of Out-of-Body Experiences](#) (popularny [skrót prasowy](#) jest tu).

OOB można wywołać pokazując ludziom, noszącym okulary do wirtualnej rzeczywistości ich plecy i głaszcząc plecy.

Daje to silną iluzję [bycia w miejscu gdzie widzimy plecy](#), czyli parę metrów za sobą. Korelacja bodźców wzrokowych i dotykowych odpowiedzialna jest za powstanie wrażeń umiejscowienia ciała! Można nawet poczuć się jak lalka Barbie, albo kilkumetrowy gigant!

Pokazują to też badania zespołu [Olafa Blanke](#) z EPLF w Lozannie, Szwajcaria, np. [Out-of-body experience and autoscapy of neurological origin](#), Brain 2004. Podobne efekty może też wywołać [ketamina](#), blokująca receptory NMDA w mózgu.

Realistyczne halucynacje, hipnagogiczne omamy nie zdarzają się często, ale dlaczego ich istnienie nas tak dziwi? Mniej niż 20% pobudzeń dociera do kory wzrokowej od oczu, reszta to pobudzenia wewnętrzne z innych struktur mózgu. Widzenie to wynik działania mózgu, więc zabarwione jest subiektywnymi doświadczeniami.

Otwieram oczy i przez moment widzę dysk mały na ekranie telewizora ... po sekundzie staje się on włosami, kręconymi gęstymi włosami prowadzącego program. Czemu mi się to przywidziało? Przed zaśnięciem oglądałem film, pokazujący mały. Widzenie to interpretacja informacji, strumień danych od siatkówek oczu, przechodzący przez liczne obszary mózgu i trafiający do kory skojarzeniowej, porównywany z fragmentami znanych obrazów przechowywanych w korze skojarzeniowej, co pozwala na interpretację. Widząc dość chaotyczny obraz gęstych włosów przez moment przeważyła interpretacja układająca je w twarz mały. Nie była to dokładnie mały widziana poprzednio, przechowywana w mózgu informacja nie ma charakteru przypominającego sam obraz. Charakter zapamiętanej informacji pozwala na utworzenie wewnętrznego obrazu w pierwotnej i wtórnej korze zmysłowej, obraz z oka pobudza znajdujące się tam neurony, a pobudzenia zstępujące, od kory skojarzeniowej do zmysłowej, pomagają nadać strukturę wyobrażonym obrazom. Niestety, opisy NDE, reinkarnacji ani OOB nie może uznać za dowody wędrówek umysłu niezależnego od ciała.

W Polsce około 400 tysięcy ludzi cierpi na schizofrenię i na skutek silnych pobudzeń mózgu ma różne halucynacje; tylko u części osób chorobę zdiagnozowano. Dostałem wielokrotnie listy od osób cierpiących na różne halucynacje. Jeśli usłyszysz głos "idź na górę i złóż w ofierze swojego syna", nie sądz, że to przemówił Jahwe, lepiej odwiedź psychiatrę.

4.4. Naiwność ludzka nie zna granic

Uzdrowienia i cuda (zwiń/rozwiń)

Cudowne uzdrowienia

Uzdrowiciele leczą przy pomocy telewizji! Rosyjski uzdrowiciel [Kaszirowski](#) "ładował energią" wodę w naczyniach umieszczonych na telewizorze. Po jego programach wielu uzdrowionych dzwoniło do stacji TV opowiadając o swoich cudownych uleczeniach. Wśród milionów oglądających niektórym musi się poprawić! Ponieważ część z tak uzdrowionych trafiała do szpitali z objawami chorób psychicznych program Kaszirowskiego zdjęto w 1989 roku z anteny.

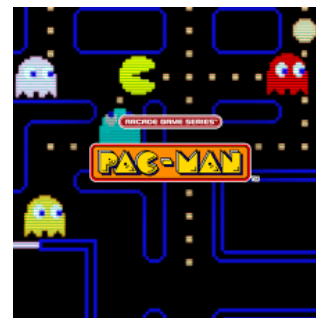
Diagnozy lekarzy bywają często błędne, a jeśli wyzdrowienie nastąpiło po wypiciu wody z Lourdes to oczywisty dowód, że stał się cud ... lepiej się do błędu nie przyznawać a pacjent poczuje się znacznie lepiej wierząc, że to właśnie nim/nią (a nie innymi osobami, którzy umierają w mękach) zainteresowała się Najwyższa Istota przerywając na chwilę formowanie nowych galaktyk. Daje to poczucie sensu i misji życiowej.

Dlaczego jednak w żadnych wizjach ludzie nigdy nie usłyszeli, że należy gotować wodę i myć ręce? Skażona woda i gorączka połogowa zabiła więcej ludzi niż wszystkie wojny, ale święte księgi żadnych prostych porad by ulżyć ludzkiej doli nie zawierają. [Dżuma dotarła do Włoch w 1347](#) roku, w ciągu 5 lat zabiła około 1/3 mieszkańców Europy, Bliskiego Wschodu i Afryki Południowej. Po wielkiej pandemii powracała co 4-8 lat. Przyczyn dopatrywano się w działaniach Żydów i heretyków, zgodnie z tradycją poszukiwania [kozła ofiarnego](#). Medycy z Paryskiego uniwersytetu w 1350 r. stwierdzili, że pierwotną przyczyną dżumy była koniunkcja jakiejś konstelacji niebieskiej, prowadząca do "bardzo zgubnego zepsucia otaczającego nas powietrza, które zapowiada śmierć i głód".

Jak próbowano się ochronić? Dżumę przenosiły pchły i ich odchody, ale koty (zwłaszcza czarne) były kojarzone z diabłem i zabijane. W pierwszym rządzie wzywano boskiej pomocy, powstały modlitwy do różnych świętych (św. Roch jest patronem zadżumionych), samobiczowania w ramach pokuty, ale też stosowano różne metody tradycyjnej medycyny: zioła, czosnek, kroplenie octem i siarkę do dezynfekcji, rtęć, upuszczanie krwi, lewatywy i środki wymiotne. Bogaci mogli sobie pozwolić na magiczne środki: róg jednorożca, rybie łuski, skóra wężowa, serce ropuchy czy preparaty z wątroby kozła. Do dzisiaj, pomimo niezliczonych przykładów, że magia nie pomaga, wielu ludzi wierzy w różne magiczne obrzędy i religijne rytuały.

Rtęć była powodem wielu zgonów, zawinięta w kapsułki potrafi się jakiś czas przemieszczać, bo jest ciężka i ma dużą bezwładność. To robi wrażenie, jakby była żywa. Pierwszy cesarz, który zjednoczył Chiny, szukał eliksiru nieśmiertelności i prawdopodobnie zmarł z powodu [zatrucia rtęcią](#), podobnie jak wielu innych władców. Rtęć była składnikiem wielu leków do czasu rozwoju medycyny.

W 2020 roku można było w Polsce przeczytać wypowiedzi kapłanów, przekonanych, że ich konsekrowane ręce nie mogą przenosić wirusów. W Chinach istniała uzdrawiająca wiara w [czerwoną książeczkę](#) Mao Tse-Tunga. Zanotowano nawet uzdrowienie dzięki grze komputerowej w Pacmana! Pewna kobieta wyobrażała sobie intensywnie, że pojawiające się na ekranie stworki zjadają jej komórki rakowe.

Pacman

Wpływ wyobraźni na stan organizmu jest całkiem realny.

[Psycho-immunno-neurologia](#) i [psycho-neuro-endokrynologia](#) to nauki badające w jaki sposób stan umysłu wpływa na stan mózgu, który wpływa na aktywność [układu odpornościowego](#) i [endokrynologicznego](#). Czy wiara i kontakt z uzdrowicielem pobudza psychikę i wywołuje realne skutki? Jeśli komuś się akurat poprawi i poczuje się lepiej będzie głosić chwałę cudotwórcy, ale jeśli umrze nikt o cudotwórcy nie wspomni. Brak jest wiarygodnych argumentów na pozytywne działanie silniejsze niż efekt placebo: może niektórym to bardziej szkodzi niż pomaga? Skąd możemy to wiedzieć jeśli nie mamy statystyki opartej na rzetelnych obserwacjach? Który z bioenergoterapeutów wspominał o efektach negatywnych swojej działalności? Nie potrafimy jeszcze podzielić ludzi na takich, którym wiara pomoże, a którym zaszkodzi. Jeśli liczba przypadków jest podobna to statystyka wszystko rozmyje, średnia wyjdzie zerowa i będzie się wydawać, że nie ma żadnego wpływu.

Jak wygląda statystyka uzdrowień z miejsc pielgrzymek?

Na 5 milionów pielgrzymów rocznie odwiedzających [Lourdes](#) wypada [1 uznane uzdrowienie na 3 miliony](#) (0.00003%, dane z okresu 1947-1990). Od 1858 roku było 69 takich "niewątpliwych" uzdrowień. Ta proporcja ciągle maleje, przez trzy dziesięciolecia od 1976 roku nie było ani jednego przypadku uznanego za cudowne uzdrowienie. Uzdrowienia dotyczyły tylko chorób, które się czasem spontanicznie cofają (co zdarza się w każdym szpitalu). W przypadku raka piersi [spontaniczna regresja](#) dotyczy aż 22% przypadków.

Lourdes ma więcej hoteli niż inne miasta we Francji poza Paryżem, utrzymuje się z pielgrzymów, na pewno nie ukrywają tam cudownych uzdrowień. W roku 2005 w pielgrzymkach do Lourdes zginęło w wypadkach znacznie więcej osób, niż ozdrowiało. W 2007 roku w katastrofie autobusu we Francji zginęło 26 polskich pielgrzymów.

Czy jest więc bardziej prawdopodobne, że to cuda, czy też czysty przypadek, pomyłki i niedoskonałość badań medycznych i spontaniczna regresja? Jak wobec takich faktów można stwierdzić, że to był cud i istnieje jakiś związek przyczynowy z pielgrzymkami czy modlitwami do wybranych świętych? Badania skłonności do uznania za bardziej prawdopodobne dwóch zdarzeń niż każdego z osobna (nazywa się to [błędem koniunkcji](#)) pokazały, że ludzie religijni ulegają takiemu złudzeniu w przypadku [cudownych uzdrowień](#).

Rzeczy nieprawdopodobne zdarzają się codziennie, to kwestia statystyki, wielkiej liczby ludności na świecie i mediów szukających sensacji (Hand, 2015). Nikomu jeszcze nie odrosła ręka czy oko, co byłoby faktycznie cudem.

Czy modlitwa leczy? Jeśli tak to powinno się to dać zweryfikować.

Już w XIX wieku [Galton \(1872\)](#) sprawdził, że biskupi, za których modli się wielu wiernych, nie żyją wcale dłużej niż przeciętnie osoby o podobnym statusie społecznym. Jest obszerna literatura na temat [efektów modlitwy](#), w latach 2000-2004 rząd USA wydał 2.3 mln \$ na badania wpływu modlitwy na zdrowie. 55% Amerykanów modliło się o zdrowie, 52% o własne, 31% prosiło innych o modlitwę za swoje zdrowie, 23% uczestniczyło w grupach modlitewnych, 5% odprawiało rytuały (Washington Times); modlitwa jest najbardziej popularną formą alternatywnych terapii, jeśli tak ją można określić.

Historia badań jest długa, ale rezultatów nie widać ... modlitwy chrześcijan, muzułmanów, żydów, buddystów, nie zmniejszyły poważnych medycznych komplikacji kardiologicznych. Są oczywiście psychologiczne efekty, ale często odwrotne: ludzie, którzy wiedzieli, że modlą się za nich grupy modlitewne, częściej umierali, być może był to dodatkowy stres ([Herbert Benson i inn. 2006](#)). 10 lat badań nie pokazało żadnej skuteczności modlitw. Podsumowano to w artykule konsorcjum Cochrane [Intercessory Prayer for the alleviation of ill health](#). Rezultaty tych badań omawia w popularnych książkach znany fizyk Victor Stenger (1996, 2018).

Najważniejsze są psychologiczne efekty dla samych modlących się: nastawiają się pozytywnie, współczująco, mają poczucie, że coś robią, zmniejsza się poczucie bezradności, nasilenie lęku - nie należy więc tego lekceważyć.

Różne cuda i lęki.

Cuda są wynikiem działania sił nadprzyrodzonych, często wynikiem błagalnych modlitw. Z religijnego punktu widzenia cuda różnią się więc od magii, ale z naukowego punktu widzenia to rozróżnienie jest wątpliwe. Można oczywiście dzielić cuda na różne kategorie, np. fizyczne zjawiska ([cud eucharystyczny](#)), cud ozdrowienia, czy objawienia na poziomie indywidualnych osób, a więc zdarzeń mentalnych a nie fizycznych. Magia oparta jest na przekonaniu o istnieniu sił nadprzyrodzonych, na które można wpływać. Obrzędy religijne, modlitwy w różnych intencjach, czy egzorcyzmy są próbą wpłynięcia na siły nadprzyrodzone, można je więc zaliczyć do magii ([Dennett, 2008](#)).

Cuda najczęściej zdarzają się w Indiach. Np. w 1995 roku [figurki Ganesha piły mleko](#) - wspomniano o tym w najważniejszych wydarzeniach XX wieku wg. Time Magazine. Ten cud obserwowano na całym świecie!

Czasopisma religijne regularnie kłamią na temat zdarzeń z przeszłości. Cudowne ocalała siedziba jezuitów w Hiroshimie to nie jedyny ocalały dom (większość japońskich konstrukcji drewnianych nie była równie wytrzymała jak konstrukcje betonowe), zostało ich 85, ani nie był tak blisko, nieprawdą jest, że przeżyło 4 jezuitów "jest to absolutnie niewytłumaczalne" bo w promieniu 1 km od epicentrum wybuchu przeżyło 13% ludzi, a do 2.5 km aż 73% ([statystyki są tutaj](#)). Przeżyli nawet ludzie 300 metrów od epicentrum wybuchu. Nieprawdą jest też, że ocalali jezuici cieszyli się dobrym zdrowiem, jednego z nich opisano jako "klasyczny przypadek choroby bomby A". Zdjęcie, pokazane w artykule o "[cudzie różańcowym](#)" w Hiroshimie pokazuje 5 stojących budynków, a w tekście jest informacja, że "wszystko wokół się rozpadło". Racjonalna analiza poparta [faktami jest tutaj](#). Odmawianie różańca nie jest magicznym rytuałem ochronnym.

Tsunami w 2004 roku zabiło ćwierć miliona ludzi, zniszczyło wybrzeża Sumatry, [ocalały meczety](#). Katastrofa została uznana za karę bożą, która oczywiście nie mogła zniszczyć miejsc kultu. Trzęsienia ziemi często niszczą w tym rejonie budynki oszczędzając jedynie konstrukcje betonowe, nie jest to więc nic dziwnego.

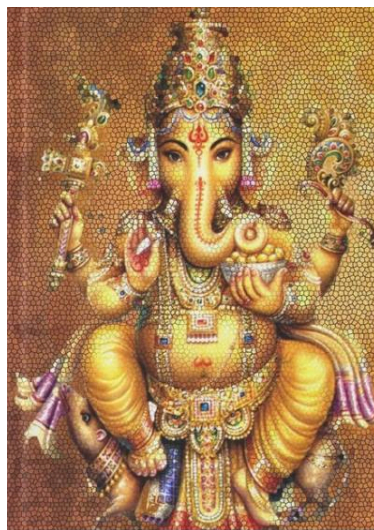
[Cud eucharystyczny](#) opisano ponad 100 razy. W październiku 2009 roku była to przemiana hostii z [kościółka św. Antoniego w Sokółce](#), na której miał się pojawić fragment ludzkiego serca. Dwie ekspertyzy patomorfologów orzekły, że to tkanka mięśnia sercowego, ale nie przeprowadzono żadnych badań genetyczno-molekularnych. Czerwone zgrubienie na hostii okazało się prawdopodobnie dziełem bakterii [pałeczki krwawej](#), która wytwarza czerwony pigment i rośnie na pieczywie, a więc też na komunijskich opłatkach.

Czy za takimi twierdzeniami stoi tylko naiwność, błędy poznawcze - efekt konfirmacji? Czy raczej jest to wynik przekonania, że warto kłamać w dobrej sprawie, bo cel uświęca środki? Zapewne zdarzają się obydwie przyczyny.

Skąd bierze się lęk przed [mitycznym promieniowaniem](#), o którym wkoło opowiadają medyczni szarlatani? Szanse na to, że umrzemy na serce, raka, dostaniemy Alzheimera lub zginiemy w wypadku jest tysiące razy większa niż szansa na zgon z powodu chorób, które zgodnie z pseudomedycyną mogłoby wywołać promieniowanie, skąd więc ta obsesja promieniowania?

Obecnie organizowane są protesty przeciwko wprowadzaniu telefonii 5G. Pomimo licznych badań pokazujących brak wpływu telefonów komórkowych na zachorowania na raka powstają na ten temat [różne teorie spiskowe](#), a nawet interpelacje poselskie, sprzedawane są kapelusze z aluminiową folią rzekomo chroniące przed promieniowaniem. Są nawet obawy, że to rządy chcą zmniejszyć populację ludzi zabijając ich w ten sposób (jak nie szczepionką to 5G). Jak na razie nie wydaje się by umarła chociaż jedna mysz, nie mówiąc o ludziach. Telefonii 5G nie różni się niczym od innych rodzajów komunikacji radiowej, ale podobna panika panowała przy wprowadzaniu telefonii 4G.

Jedynie 2% wszystkich przypadków nowotworów dotyczy mózgu. Nawet gdyby wszystkie te przypadki raka

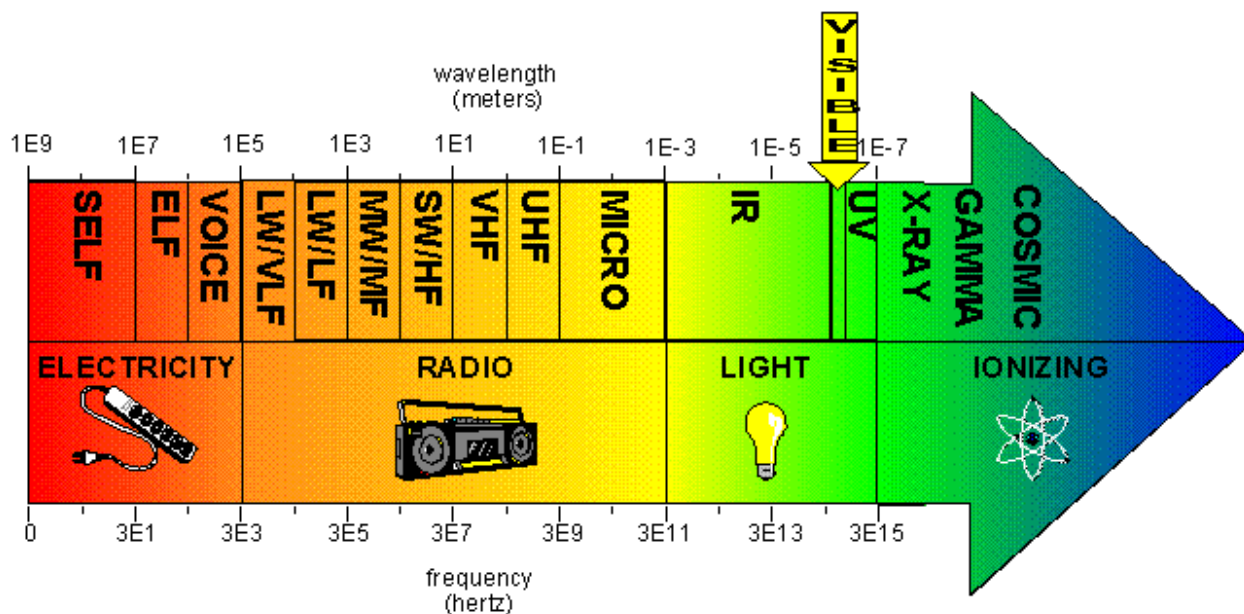

Ganesh

mózgu przypisać promieniowaniu to i tak samochody byłyby znacznie bardziej niebezpieczne (motory i rowery jeszcze bardziej), czemu więc nikt nie nawołuje do ograniczenia liczby samochodów? Bójmy się samochodów, to bardziej racjonalne! Spaliny i smog mają znacznie większy i dobrze udokumentowany wpływ na zdrowie niż fale radiowe.

Grzejniki wysyłają [promieniowanie podczerwone](#) w zakresie 8-25 mikrometrów, czyli ok. 4-12 THz, a mikrofałe z telefonów to 1-5 GHz, a więc o ponad 5.000 razy słabszej energii. Czemu nie boimy się pieców i kaloryferów, tylko komórek i mikrofalówek? Jeszcze bardziej powinniśmy się **bać opalania, bo ultrafiolet powoduje raka skóry i uszkadza siatkówkę**.

Najpierw straszy się społeczeństwo, a potem deklaruje, że należy zabronić używania telefonów komórkowych przez dzieci (Council of Europe Committee, 2011), bo społeczeństwo się boi, bo się je ciągle straszy.

Fale elektromagnetyczne, długość fali i częstotliwość (energia), skala logarytmiczna.

Ponad 3/4 pytaných wierzy w alternatywną medycynę. Skąd możemy wiedzieć, że coś jest skuteczne jeśli nigdy nie zostało zweryfikowane?

[National Center for Complementary and Integrative Health](#) (NCCIH) to federalna instytucja USA, część National Institute of Health (NIH), z budżetem ponad 120 mln \$ rocznie. Wydano więc na badania medycyny alternatywnej, komplementarnej i integracyjnej - od ziołarstwa, akupunktury, terapii hipnotycznej, homeopatii, medycyny indyjskiej (Ayurwedy), medytacji, manipulacji psychofizycznych - znacznie ponad miliard dolarów przez ostatnią dekadę. Nie można więc twierdzić, że "oficjalna medycyna" nie zajmuje się alternatywnymi formami terapii.

Czy odkryto w ten sposób jakieś nowe, istotne metody terapii?

[Pierwszy cesarz Chin](#) łykał tabletki z rtęcią, które miały mu zapewnić nieśmiertelność, a zamiast tego go zabiły w wieku 49 lat (D.C. Wright, The History of China. Greenwood Publishing Group. str. 49, 2001). Tradycyjna medycyna chińska (TCM) jest nadal niezwykle popularna w Azji. Czy częściej leczy, czy zabija? Bez systematycznej weryfikacji sama wiara w tradycję może być groźna.

[Jasnowidze i prorocy \(zwiń/rozwiń\)](#)

Jak wyjaśnić cuda i przepowiednie robione przez jasnowidza XXX? Czy jest tu jednak coś do wyjaśnienia oprócz gazetowych doniesień? Popatrzmy na parę przykładów:

[Edgar Cayce](#), zmarły w 1945 roku wizjoner i znachor - przypisywał osteopatyczne kuracje na gruźlicę, raka czy padaczkę, był w kontakcie z mieszkańcami Atlantydy, opisał fantastyczną historię powstania Ziemi. Do dzisiaj

istnieje towarzystwo jego wielbicieli.

[Święty Ojciec Pio](#) miał stygmaty na dłoniach (na Całunie Turyńskim są na nadgarstkach, bo tak krzyżowali Rzymianie), nogach i boku. Pomimo bardzo sceptycznego nastawienia władz kościelnych dorobił się wielkiej legendy. Już na początku jego kariery całkiem racjonalnie wyjaśniono, skąd się brały jego stygmaty (jodyna i kwas karbolowy była w jego celi). Miał liczne wizje, w których piekielne siły atakowały go codziennie oprócz środy. Agostino Gemelli, franciszkanin, lekarz i twórca Uniwersytetu Katolickiego w Mediolanie nazywał go "ignorantem i samookaleczającym się psychopata, który [żeruje na ludzkiej łatwowości](#)", a papież Jan XXIII pisał w 1960 r. o "ogromnym oszustwie" Ojca Pio. Jego kult jest nadal często spotykany, zwłaszcza we Włoszech.

Objawienia, takie jak w Fatimie czy Lourdes, nie są niczym nadzwyczajnym. Ludzie mają liczne halucynacje. Co konkretnego się dowiedzieliśmy się dzięki tym objawieniom? Jak wpłynęły na ludzki los?

Niestety media szerzą teraz zabobony znacznie szybciej: stacje TV pokazują matkę, która przysięga, że jej dziecko uleczone z autyzmu dzięki jakiejś diecie. Nie szkodzi, że jest [wiele badań temu przeczących](#), w TV wygląda to sensacyjnie.

Pamiętajcie: media budują fałszywy obraz świata!

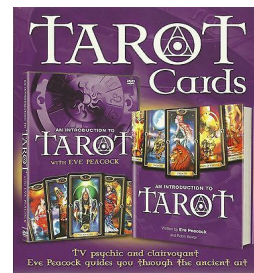
Najstynniejszym polskim jasnovidzem był [Stanisław Ossowiecki](#), na jego seanse chodziły takie osobistości Ignacy Paderewski i Józef Piłsudski. Badania z jego udziałem prowadził laureat nagrody Nobla z medycyny [Charles Richet](#), przez wiele lat zajmujący się mediumizmem i postrzeganiem pozazmysłowym. Richet nie był wyjątkiem, na przełomie wieków prawie wszyscy wierzyli w tajemne moce, podobne badania prowadził też znany fizyk [William Crookes](#), który dał się nabrać słynnym [siostram Fox](#), od których zaczął się ruch [spirytualizmu](#); Crookes wierzył w ich zdolności pomimo tego, że jedna z nich zademonstrowała, jak robią swoje sztuczki.

Nadal mamy wykształcone osoby wierzące w seanse spirytystyczne. Tutaj są sceptyczne uwagi na ten temat badań [Richeta prowadzonych z Ossowieckim](#).

Czy wizje jasnovidzów się sprawdzają czy tylko ich straszenie w mediach się dobrze sprzedaje? [Krzysztof Jackowski](#), słynny polski jasnovidz z Człuchowa, zapowiedział na listopad 2008 roku atak na Iran i wojnę, która wymknie się spod kontroli. Potem wojnę w kolejnym roku: "W 2009 roku wybuchnie wojna, która będzie miała na celu rozwiązać problemy ekonomiczne światowych mocarstw. Będą w nią zamieszane między innymi Iran, Izrael i Stany Zjednoczone." Krytyka noworocznych przepowiedni [naszego najstynniejszego jasnowidza z 2009 i 2010 roku](#) i publikacje jego [przepowiedni na 2009 rok](#) pokazują same nietrafione przewidywania.

Błędne przepowiednie z [2011 roku](#): Lepper nie wrócił na szczyt, gospodarka nie upadła, PKB nie było ujemne, notowania PO nie spadły drastycznie, PIS nie rządził, Palikot został w sejmie, Unia nie rozleciała się na 3 części, mistrzostwa Euro nie zeszły na dalszy plan w obliczu zagrożenia, Francja nie wygrała Euro 2012, Barak Obama miał być zastąpiony przez kobietę i nie doczekać końca kadencji ... nic się nie sprawdziło, a media nadal piszą, że ten człowiek "rzadko się myli". Przepowiednie [na rok 2012](#): Rok 2012 będzie straszny. Upadek Unii Europejskiej, pogłębiający się kryzys, szaleńcze ceny paliwa i żywności, Polska, Węgry i Grecja będą totalnymi bankrutami. Powstanie Unia bis, w której znajdą się kraje spoza strefy euro. We Francji dojdzie do przewrotu. Stany Zjednoczone ucierpią w wyniku trzęsienia ziemi w skali dotychczas niespotykanej, amerykańskie wojska wejdą do Iranu. A w Polsce kompletna przebudowa polskiej sceny politycznej, Tadeusz Rydzyk przestanie szefować Radiu Maryja i TV Trwam, Jarosław Kaczyński nie będzie się liczył w polityce. Itp, itd ... Totalna rewolucja w Europie? Nic z tego się nie sprawdziło.

[Przepowiednie Jackowskiego na 2013 roku](#) nadal straszą wojną i "końcem świata jaki znamy" już na początku roku, ale bynajmniej nie z powodu Syrii. Przepowiednie Jackowskiego na rok 2015: "Prezydent USA się nie rozwiedzie, ale jego kadencja zostanie przerwana. W rozpisanych wtedy wyborach weźmie udział dwóch silnych przeciwników Obamy, wygra niewysoki mężczyzna. Hillary Clinton nie ma szans." "Mam wrażenie, że Europa w 2017 roku stanie w obliczu teoretycznej wojny. Wkroczyliśmy w pewien bardzo niebezpieczny etap".

Karty tarota

Siostry Fox pierwsze spirytystki

"W 2018 r. na świecie zacznie się wojna. Ta wojna będzie zagrożeniem może nie dla całego świata, ale dla pewnych regionów."... "Krach na giełdzie – Mam odczucie, że 2018 będzie rokiem bardzo niebezpiecznym dla giełdy światowej. Stanie się coś nagłego. To będzie potworne tąpnięcie, to będzie szok dla wielu ludzi." "Beata Szydło pozostanie na swoim stanowisku."

W czerwcu 2019 roku to samo: III wojna światowa może zacząć się we wrześniu. Jasnowidz przepowiada atak na Iran i „piorunujący odwet”. Wobec sytuacji międzynarodowej w 2019 roku jest to znacznie bardziej prawdopodobne niż wcześniej, ale do takiego straszenia nie trzeba jasnowidza. Do 2020 roku nic takiego się jednak nie stało. Przepowiednie na 2022 dotyczyły strasznej zarazy, chociaż epidemia Covidu była już słabsza dzięki szczepieniom, ale nic o inwazji Ukrainy nie wspomniał.

Prasa brukowa często przypisuje naszemu jasnowidzowi przepowiednie, których wcale nie wygłaszał, więc na pewno w kolejnym roku pojawią się przepowiednie bardziej trafione, wstecznie datowane ... Ciągłe można przeczytać, że "ten człowiek rzadko się myli". Nic się nie zgadza, co roku mamy błędne przewidywania wielkiego kryzysu i wojny. Co roku dziennikarze wypytyują jasnowidza o co się tylko da, w tym również o pogodę, ogłaszając jego czarne wizje wielkimi nagłówkami.

Czy jasnowidze naprawdę pomagają policji?

Przy wielkiej liczbie ogólnikowych zapowiedzi coś się czasem kiedyś sprawdzi, ale każdy, kto wyraża obawy typu "benzyna podrożeje" wiedząc, że spór z Iranem jest poważny, musi czasem coś zgadnąć.

Tatrzańskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe wystawiło mu rachunek za dwa dni poszukiwań w górach pary turystów z Kalisza, którzy odnaleźli się w Pradze [PAP 27.I.2001].

Jackowski chwali się, że ma wiele podziękowań policji, ale w 2010 miał ich 14 na przez przeszło 20 lat działalności, przy czym nie ma w nich dokładnych opisów przypadków. Na małych komisariatach policji znajdzie się wielu ludzi, którzy łatwo dają się nabrać i piszą podziękowania, bo znaleźli ciało w jeziorze a zaginiony był na rybach.

Ile razy się mylił? Ile strat spowodował? Nie wiadomo bo [nietrafnych wizji nie wolno upubliczniać](#). Tylko w blogach można znaleźć [prawdziwe omówienie jego działalności](#), dziennikarze wolą pisać o cudach bo to się lepiej sprzedaje.

Czemu jasnowidze nie chcą zarobić milion dolarów, które oferuje [CSICOP](#) za demonstracje nadprzyrodzonych zdolności? W kwietniu 2004 Jackowski zapowiedział, że zdobędzie nagrodę fundacji Randiego by udowodnić swoje zdolności; nadal na to czekamy ... W Polsce ginie rocznie ok. 20 tysięcy ludzi, jasnowidzów jest wielu i pokazują jedno podziękowanie na rok. Fundacja Itaka, pomagająca rodzinom zaginionych wydała oświadczenie: w trakcie poszukiwań ponad 10.000 osób **ani razu jasnowidze nie pomogli**. Nadal zdesperowane rodziny domagają się, by policja sprawdzała ich wskazówki; w wielu przypadkach jasnowidze spowodowali wielki stres rodziny opisując śmierć osoby, która się potem odnalazła zdrowa. Oczywiście za nic nie ponoszą odpowiedzialności bo każdy może się pomylić.

Jasnowidze i uzdrowiciele podlegają teoretycznie pod dyrektywę o [nieuczciwych praktykach handlowych](#). W praktyce nie widać by była stosowana, brukowce publikują ciągle wywiady z takimi osobami nie zwracając uwagi na ich błędne przewidywania i wypowiedzi. Nie pomagają [apele do prokuratury](#).

Morgan Robertson w 1898 roku w powieści "Futility" opisał tragedię podobną do tej, jaka spotkała Tytanika 14 lat później. Jasnowidzenie?

Czy jest to takie dziwne, że wśród wielu książek katastroficznych znalazła się jedna, w której duży statek (nietrudno było ocenić rozmiary największych projektowanych wtedy statków) zderza się z górą lodową? Czy nazwa Tytanik, lub Tytan (w książce) nie była naturalna? Optymizm końca 19 wieku był wielki, więc miał to oczywiście być statek niezatapialny. Takie idee krążyły w powieściach np Juliusza Verne, były powszechnie dyskutowane. Zwolennicy jasnowidzenia pomijają różnice podkreślając podobieństwa, a różnic było sporo:

- Tytan uderzył czołowo w górę lodową, powstała wielka wyrwa i podniosła się fontanna wody wpadającej do wnętrza statku - Tytanik uderzył bokiem w górę, która uszkodziła jego poszycie, nie było żadnej fontanny.
- W efekcie Tytan tonie w 5 minut, Tytanik w 2.5 godziny.
- Z Tytana uratowano 13 osób, z Tytanika 705.
- Tytan miał żagle, Tytanik nie.
- Tytan wcześniej uderzył i zatopił żaglowiec, Tytanik nie.
- Tytan był unikalną jednostką, Tytanik jedną z 3 bliźniaczych.
- Tytan podróżował w kierunku Europy i do innego portu niż Tytanik, który zmierzał w stronę USA.

Jak na jasnovidzenie to sporo błędów, świadczących o tym, że są to jedynie przypadkowe korelacje. O katastrofach statków napisano wiele książek, więc niektóre opisy muszą się częściowo pokrywać.

4.5. Inne osobliwości

Inne osobliwości (zwiń/rozwiń)

Całun Turyński

Podobnie jak z dobrym kryminałem, czasami nie znamy rozwiązania, chociaż może ono być proste. **Całun Turyński** był tak tajemniczy, że powstała nowa dziedzina nauki, [syndologia](#), zajmująca się jego badaniem. Datowanie metodą węgla ^{14}C przez trzy niezależne grupy wskazuje na lata pomiędzy 1260 a 1390. Ten wynik zgadza się z okresem pojawienia się całunu w Europie, przed 12 wiekiem nikt o nim nie wspominał. Próbowano podważyć wyniki datowania twierdząc, że pobrana próbka mogła pochodzić z

Całun Turyński

późniejszej łaty, ale taką hipotezę odrzucono. Zwolennicy cudów opowiadają o drastycznych błędach mających podważyć wiarygodność metod datowania, ale to nieprawda, są to metody bardzo dokładnie przetestowane. Różne zanieczyszczenia materiału mogą wpłynąć na błędy w datowaniu tą metodą, ale [oceny błędu są poniżej 100 lat](#).

Jednakże analiza starzenia się celulozy płótna nową metodą WAXS (dotychczas słabo przetestowaną) wskazuje na nawet 2000 lat, pod warunkiem, że całun byłby przechowywany w warunkach muzealnych (stała temperatura i wilgotność), co nie miało miejsca.

Całun był podobno nie do podrobienia, aż do czasu, gdy profesor chemii organicznej, Luigi Garlaschelli zrobił to w 2009 roku [całkiem prostymi środkami](#), dostępnymi w średniowieczu. [Jak pokazały eksperymenty](#) plamy krwi na płótnie nie wyglądają tak jak w przypadku ukrzyżowania.

[Nadal trwa dyskusja](#) na temat autentyczności bądź fałszu całunu, a kolejne doniesienia są sprzeczne.

[Ukrzyżowanie](#) było powszechnie stosowane w starożytności jako hańbiąca kara dla buntowników. Można się więc spodziewać archeologicznych odkryć związanych z ukrzyżowaniami z tego okresu. W 4 roku n.e. po śmierci króla Heroda w wyniku powstania w Judei Rzymianie pod wodzą [namiestnika Warusa](#) ukrzyżowali około 2000 buntowników. Powstanie niewolników pod wodzą Spartakusa w -71 roku zakończyło się największym masowym ukrzyżowaniem około 6000 ludzi. Jeśli całun Turyński pochodzi sprzed 2000 lat to nie ma sposobu by udowodnić, że jest to płótno, w które owinięto Jezusa.

Zdarzenia przypadkowe

Na 7 miliardów ludzi na świecie przynajmniej 7000 z nich musi się codziennie zdarzyć coś nieprawdopodobnego na poziomie 1:miliona. Takie zdarzenia muszą robić wielkie wrażenie, ale jeśli rozważymy wszystkie nieprawdopodobne zdarzenia w dużej grupie ludzi to jest niemal pewne, że niektóre muszą się zdarzyć i nie ma tu nic do wyjaśniania.

Szansa na wyrzucenie na 10 kostkach jednocześnie szóstek jest jak $1:6^{10}$, czyli ok. 1: 60 mln, jest to więc równie nieprawdopodobne jak główna wygrana na loterii. Jeśli jednak każdy w Polsce raz rzuci 10 kostek to szansa na to, że komuś wypadną same szóstki jest bliska połowie (dokładniej 46.7%, liczymy to używając

rozkładu dwumiennego). Jeśli wszyscy Chińczycy rzuca kostkami to prawdopodobieństwo, że przynajmniej 10 osób będzie miało same szóstki wynosi 99%, jest to więc zdarzenie niemal pewne.

Jeśli maszyna do biorezonansu nastawiona na wykrywanie alergii będzie podawać przypadkowo jedną z 10 najczęściej występujących alergii, to znaczna część osób wykonujących badanie uzna, że kilka rzeczy się sprawdziło. Oczywiście dobrze jest nieco zmieniać wyniki, by nie było to zbyt podobne do poprzedniego badania. Bez znajomości statystyki bierzemy takie przypadkowe korelacje za rzeczywistość.

Laboratoria i urządzenia medyczne podlegają certyfikacji, sprawdza się ich wiarygodność. Urządzenia do biorezonansu nie są nigdzie certyfikowane. Wystarczy zrobić sobie dwa razy badanie pod innym nazwiskiem dzień po dniu by zobaczyć jak się różni, lub zrobić sobie badanie laboratoryjne, a potem biorezonans i zobaczyć, czy jest między wynikami jakaś zgodność.

Wniosek: gazety podają rzadkie zdarzenia jako niewytłumaczalne i podważające naukowe myślenie, ale takie zdarzenia czasami muszą się pojawić. Jest to ogólny i stosunkowo nowy fenomen: gazety podają sensacyjne wyjątki, które zapadają nam w pamięć zaburzając prawdziwy obraz świata. Opierając się na sensacyjnych doniesieniach tworzy się całkowicie fałszywy obraz świata. Nauka ma dosyć problemów z systematyczną weryfikacją hipotez.

Czy po przeszczepie serca ludzie naprawdę nabywają cechy dawców? Źródłem tej informacji wydaje się być brytyjskie "Daily Mail", mało wiarygodna gazeta, pisząca "naukowcy mówią, że jest 70 udokumentowanych takich przypadków", nie precyzując jacy naukowcy, ani jak mierzono podobieństwo, ani jakich cech. Rocznie jest około 3500 transplantacji serca na świecie, 70 przypadków (nie wiadomo na ile lat) to bardzo mało, a brak testów osobowości systematycznie oceniających zmiany powoduje, że takie twierdzenia nie mają żadnej wartości.

Każda poważna operacja i długi pobyt szpitalu oraz liczne leki osłabiające system immunologiczny (by uniknąć odrzucenia przeszczepu) mogą wpłynąć na zmianę osobowości. Serce o większej wydolności pompuje więcej krwi do mózgu, muszą nastąpić zmiany w sposobie funkcjonowania. Donorzy są anonimowi, więc historie gazetowe są mało prawdopodobne - skąd biorcy mieliby cokolwiek wiedzieć o charakterze dawcy?

Każdą zmianę osobowości prosto tłumaczy się "duszą dawcy", która jakoby związana jest z sercem - to przesąd z czasów starożytnego Egiptu, który dzięki [pismom Galena](#), słynnego starożytnego medyka żyjącego w II wieku, powielany jest do tej pory. "Serce człowieka to źródło, z którego wypływają uczucia. Źródłem wszystkich grzechów jest serce człowieka", czytamy w Katechizmie Kościoła katolickiego.

Szумы i halucynacje

W nagraniach szumu radiowego ([EVP, Electronic Voice Phenomena](#)) słyhać głosy z zaświatów.

Od 1970 roku współcześni spirytyści badają to zjawisko, niektórym ludziom wydaje się, że słyszą głosy, zawsze w znanym sobie języku, ma to świadczyć o istnieniu osobowości po śmierci.

Po 40 latach badacze EVP niczego się nie dowiedzieli, ale prowadzą taki eksperyment: przez miesiąc pokazują np. ważkę i pytają się, czy ludzie w przetworzonym przez specjalny program EVPmaker szumie słyszą "dragonfly" lub "ważka". Zwykle parę osób ma takie wrażenie, ale nie wiadomo ile osób coś słyszy, a ile próbuje ale nic nie słyszy.

Jest wiele naturalnych przyczyn, dla których można słyszeć głosy w szumie:

- Nastawienie obserwatora wzmocnione jest [efektem rezonansu stochastycznego](#), jeśli czegoś oczekujemy, a słyszymy tylko szum, to pewnie uda się nam w tym szumie coś usłyszeć.
- [Pareidolia](#), czyli dopatrywanie się w przypadkowych bodźcach, np. płomieniu ogniska czy chmurach, jakiś kształtów, może też dotyczyć wrażeń słuchowych. W chaosie widzimy wzorce bo mózg chaotycznie pobudzany ma skłonność do utworzenia jakiś spójnych ścieżek pobudzeń, interpretowanych jako rzeczywiste wrażenia (por. np. [Bruce Hood](#), SuperSense, 2009). Nawet [robot może mieć takie złudzenia...](#)
- [Apofenia](#) to ogólna tendencja do doszukiwania się sensu w przypadkowych obserwacjach, nie tylko obrazów (np. twarzy w chmurach lub na zdjęciu Marsa). U osób podatnych na apofenię stwierdzono w teście [płam atramentowych Rorschacha](#), że obszar związany z rozpoznawaniem twarzy uaktywnia się silniej niż pozostałym badanym, dlatego cierpią na pareidolię.
- Skłonności takie początkowo wiązano z zaburzeniami psychicznymi, ale teraz okazuje się, że u normalnych osób też je widać i są silnie [uwarunkowane kulturowo](#).

Diana Deutsch zajmuje się iluzjami akustycznymi i ma nagrania, w których ludzie słyszą "fantomowe głosy", można więc samemu wywołać taką iluzję.

[What's on Phantom Words and Other Curiosities.](#)

[Halo wokół Słońca](#) jest dość częstym zjawiskiem naturalnym. W większości miejsc na świecie uważane jest za zły omen, ale widziane w Fatimie i innych miejscach kultu uznawane za cud.

Halucynacje wywołane wpatrywaniem się w słońce w nielicznych przypadkach [dokładnie zbadano](#), np. na farmie Nancy Fowler w Conyers (Georgia, USA), gdzie cud wirującego słońca występował regularnie każdego 13 dnia miesiąca. [Halo, aureola](#) wokół Słońca, pojawia się w niektórych krajach dość często.

Wiele osób szuka kryptyd, czyli zwierząt takich jak potwór z Loch Ness, Mbielu-mbielu-mbielu, albo yeti, mitycznego tygrysa tasmańskiego (na jego poszukiwanie wydano miliony) itp. Ludzie naprawdę są przekonani, że widzieli nieistniejące zwierzęta, np. dopatrując się w borsuku tygrysa. Nastawienie poszukiwaczy mitycznych stworów sprzyja halucynacjom. [Kryptozoologia](#) jest typową pseudonauką, a jej zwolennicy uganiają się za bazyliškami nawet w Polsce.

Prymitywizm myślenia, sprowadzający choroby psychiczne do nawiedzania przez demony, albo całe leczenie do wywoływania podobnych objawów ocenianych intuicyjnie (homeopatia) jest zdumiewający. Z jednej strony przemysł farmaceutyczny wydający koło miliarda dolarów by testować przez 10 lat nowy lek na wszystkie możliwe sposoby, z drugiej ktoś wprowadza nowy roztwór wody bez żadnych badań tylko dlatego, że mu się wydaje, iż wywoła on podobne objawy ... ciemny lud wszystko kupi.

Nauka to systematyczna weryfikacja naszych złudzeń, bez niej pozostaną nam tylko złudzenia, na których wyrosły trwające tysiąclecia fałszywe wyobrażenia o świecie!

Powstało pojęcie "contaminated mindware" (skażonej maszynerii umysłu), czyli wyniku nagromadzenia się nieuzasadnionych wierzeń, przekonań, utrudniających krytyczne myślenie. W pracy (Rizeq 2020) wyróżniono 3 rodzaje takich "skażeń": paranormalne, spiskowe i postawy anty-naukowe. Badania ankietowe pokazują dość wyraźną korelację takich wierzeń.

[Infografika pokazująca liczne kolekcję irracjonalnych nonsensów](#), teorii spiskowych, pseudomedycyny, fenomenów paranormalnych i religijnych.

Kontrola umysłów

Czy technologia umożliwia obecnie zdalną kontrolę umysłu? Kontrolę komputerów czy telefonów do pewnego stopnia tak.

Kontrolowanie falami radiowymi czy wpuszczanie nanobotów do naszego organizmu to współczesne fantazje, prawdopodobnie objawy schizofrenii. typowe objawy to słyszenie głosów i przekonanie, że ktoś to wywołuje. Człowiek nie pełniący żadnej istotnej społecznej funkcji jest przekonany, że jakaś organizacja go nęka, interpretuje każde zdarzenie w okolicy jako skierowane na niego.

Dr Robert Duncan opisał jak można wywoływać wrażenia słuchowe zdalnie, np. przez wibracje kości, czy interferencje ultradźwięków w określonym miejscu. Chociaż takie systemy można zamontować w muzeum by słyszeć przed obrazem jakiś komentarz, to wymaga to specjalnej aparatury i nie przeniknie to przez ścianę do mieszkania (ultradźwięki są silnie tłumione przez ściany) lub nie może być zainstalowane na otwartej przestrzeni. Mikrofałe czy EEG Heterodyning, technologie mające być odpowiedzialnymi za kontrolę umysłu, nie wywołują specyficznych głosów. Ludzie słyszący głosy doszukują się racjonalizacji w nowych technologiach; są przekonani że ktoś czyta w ich myślach, głosy to wiedzą.

Halucynacje słuchowe nie wykluczają racjonalnego myślenia, więc historie o kontrolowaniu umysłów są opowiadane z dużym przekonaniem i wydają się sensowne. Typowe przykłady są na blogu [Thoughts NOT Mine](#). W wywiadzie dla "[Niezależnej TV](#)" (kanał internetowej TV zajmujący się pseudonauką) autor tego blogu powołuje się nawet na prace naukowe, np. Jacka Gallanta, dotyczące rozpoznawania pojęć na podstawie skanów fMRI. Jednak takie urządzenia ważą 10 ton i raczej nikt ich po cichu nie nałoży człowiekowi na głowę. Nawet gdyby jakieś ogólne kategorie dały się odczytać to w fMRI nie daje się wytworzyć głosów.

Jak można się przekonać, że są to tylko wewnętrzne procesy chorego mózgu? Wystarczy posiedzieć koło osoby słyszącej głosy, jeśli to skoncentrowane wiązki mikrofal to powinny wywoływać podobne wrażenia również w naszym mózgu. Powinny też zanikać w windzie, która działa jak klatka Faradaya, lub w restauracji w piwnicy, w której telefony się nie łączą ze stacjami bazowymi.

1. Znakomita strona [Hansa Roslinga](#) i rodziny, rewelacyjne wizualizacje danych;

2. Hans Rosling „Factfulness. Dlaczego świat jest lepszy niż myślimy, czyli jak stereotypy zastąpić realną wiedzą”, Media Rodzina, Poznań 2018;
3. [Our World in Data](#), Oxford University, dane i wykresy zebrane przez Maxa Rosera;
4. [Strona ONZ, raporty z postępów](#) realizacji Celów Zrównoważonego Rozwoju;
5. [Jak nam idzie wyprowadzanie świata z biedy](#), czyli realizacji pierwszego Celu Zrównoważonego Rozwoju;
6. Steven Pinker, Nowe Oświecenie. Argumenty za rozumem, nauką, humanizmem i postępem, Zysk i s-ka, Poznań 2018. Książka pokazująca jak wielka poprawa dotycząca długości i jakości życia nastąpiła w ostatnim okresie.
7. John Diamond, "[Cudowne mikstury i inne troski](#)", która jest "nie tylko biczem na szarlatanów przemysłu alternatywnej medycyny, ale także obrońcą lekarzy".
8. Znakomity artykuł S. Barrett, W.T. Jarvis, "[Jak sprzedaje się cudowne mikstury](#)".

Zadanie:

Przeczytaj porady: [Jak zostać jasnowidzem - 10 prostych lekcji](#), po czym wypróbuj je z inną osobą.

Na jakie zjawiska paranormalne ludzie się najczęściej nabierają?

Co może spowodować, że ludzie wierzą w nadchodzący koniec świata?

Jakie najdziwniejsze zjawisko zdarzyło Ci się napotkać? Jakie pseudonaukowe teorie są obecnie w modzie?

Przykładowe pytania (tu dość ogólne, na egzaminie będą bardziej szczegółowe):

1. Jak najkrócej można określić, czym jest nauka?
2. Skąd się wzięła astrologia?
3. Dlaczego ludzie wierzą w horoskopy?
4. Jak wyjaśnić rzekome porwania przez UFO?
5. Czy są dowody na istnienie lewitacji?
6. Jakimi technikami badano telepatię?
7. Czy radiesteci wykrywają ciekły wodny?
8. Na czym polega efekt eksperymentatora?
9. Dlaczego nie warto wierzyć homeopatom?
10. Ile waży dusza? Czy utrata wagi po śmierci świadczy o uchodzeniu duszy?
11. Jak jest prawdopodobne wytłumaczenie przeżyć w czasie śmierci klinicznej?
12. Czym różni się buddyjskie pojęcie odrodzenia od reinkarnacji?
13. Jakie jest wyjaśnienie opowieści o podróżach poza ciałem?
14. Co i dlaczego jest groźniejsze, promieniowanie telefonów komórkowych czy ciepło kaloryfera?
15. Jakie są przyczyny wierzeń w prorocтва i paranormalne moce?
16. Na czym polega technika "zimnego odczytu" (cold reading)?
17. Dlaczego "kod Biblii" wydaje się działać?
18. Dlaczego spisek koncernów farmaceutycznych nie pozwalających wprowadzić lekarstw na raka jest nieprawdopodobny?
19. Dlaczego nikt nie dostał jeszcze miliona dolarów nagrody za demonstracje mocy paranormalnych?

Literatura.

W ostatnich latach badania nad mózgiem wyjaśniły wiele zagadek związanych ze skłonnością do przeżyć uznawanych za parapsychologiczne, np. dezintegracji informacji o lokalnej przestrzeni i wynikających stąd zjawiskach autoskopowych.

Niewiele jest książek demaskujących paranauki; najlepiej demaskuje je czas, bo z sensacji nic nie wynika,

choć lata płyną ...

Parę stron demaskujących pseudonaukę:

- [Sceptycy Polscy](#). | [Racjonalista](#), bardzo wiele tematów. | [Modne bzdury](#). | [To tylko teoria](#) - różne bzdury.
- [Tomasz Witkowski](#). | [Blog Ducha](#). | [Będąc młodym fizykiem](#) ... Blog: Nonsensy z nauki polskiej i zagranicznej | [Konkret24](#), różne tematy, w tym medycyna, nauka, technika, polityka | [Demagog](#), sprawdzanie faktów i dezinformacji w polityce i nie tylko.
- [Strony sceptyków](#), a w szczególności: [Biuletyn Sceptyczny](#) | Fake News: [Separating Truth From Fiction](#) |
- Blog Bena Goldacre [Badsciencenet](#) | Czy nasze leczenie działa? [Testing treatments](#) (w tym książka po polsku)
- [The Debunking Handbook 2020](#), to krótki tekst w kilku językach na temat dezinformacji i porad jak należy z tym walczyć.

Pseudonaukowe nonsensy wyglądające na poważną naukę, chociaż nie ma śladu badań potwierdzających ich skuteczność. Długa lista alternatywnych terapii w [Rational Wiki](#). RationalWiki zajmuje się też krytyką licznych teorii spiskowych, zjawisk paranormalnych, ufologii i innych dziwactw.

Czech F, Ścigaj P, Popularność narracji spiskowych w Polsce czasu pandemii COVID-19. [Raport z reprezentatywnych badań sondażowych](#), UJ, Kraków, czerwiec 2020.

Wyrafinowana ściema: [oszczędzanie prądu](#), oczywiście inspirowane przez Nikola Teslę. Niestety będzie takich coraz więcej, oszustom pomoże sztuczna inteligencja, a ofiarom brak krytycznego myślenia i rozumienia fizyki.

Ciekawa [infografika irracjonalnych nonsensów](#). Poniżej kilka spotykanych w Polsce.

1. [Biorezonans magnetyczny](#).
2. [Biologika i atlas organów](#), sprzedawany w wielu księgarniach - wyjątkowo szkodliwe głupoty reklamowane jako system uzdrawiania w stylu New Age, z systemem szkoleń i nauczycieli w ramach "Nowej Medycyny Germańskiej" i [Instytutu Wiedzy Waleologicznej](#).
3. Świetna krytyka w [neurobigosie](#).
4. [Kwantowa analiza ciała](#).
5. [Kwantowy Bio Rezonansowy – Magnetyczny Analizator](#): "przemieszczające się ciała jądra i dodatkowe elektrony jądrowe emitują fale elektromagnetyczne".
6. [Platforma Schumana](#).
7. [Struktogram](#), oferują już MBA w oparciu o podział mózgu na 3.
8. [Magnetoterapia](#) w leczeniu raka - prawdziwa zgroza!
9. [Muzykoterapia Dogłębna - Komórkowa](#)
10. Ocena psycho-energetycznego stanu całego organizmu w 3 kolorach, dla nadmiaru, niedomiaru i zablokowanej energii, np. w oparciu o temperaturę ciała, nazwaną mądrze [skaningową diagnostyką termoregulacyjną](#) (STRD).
11. [Magister Progresor Kosmoenergetyki Klasycznej](#) oczyszcza energetycznie z ciemnych energii, sił i różnych typów istot bezcielesnych, klątw, przekleństw i uroków, zablokowanych czakr, połączeń energetycznych z istotami duchowymi, z negatywnego zaprogramowania duszy ... no i oczywiście wszelkich chorób.
12. [Suplementy, infografika](#) pokazująca czy są jakieś badania wskazujące na ich aktywność.
13. [Vitafon, wibroakustyczne urządzenie medyczne](#), dobry prawie na wszystko.
14. Inne przykłady z Wikipedii: [Medycyna niekonwencjonalna](#), lista [zdyskredytowanych teorii medycznych](#), oraz lista [pseudomedycznych procedur](#) mających leczyć raka, w tym wiele energoterapii, grzybów i roślin o cudownych właściwościach.

Paranormalne zjawiska.

1. David Hand, [Zasada nieprawdopodobieństwa](#) (Improbability Principle: Why Coincidences, Miracles, and Rare Events Happen Every Day), WAB 2015.
2. [Co warto wiedzieć o radiestezji?](#) | [Radiestezja inaczej](#) |
3. [Anomalous Cognition](#) | [Controlled Remote Viewing](#) | [Laboratories for Fundamental Research](#) | [Journal of Scientific Explorations](#) | [PEAR, Laboratorium Anomalii w Princeton](#)
4. [CSICOP, Komitet Badań Spraw Paranormalnych](#), wydaje pismo Skeptical Inquirer | [Skeptics Society](#) | [Bibliografia sceptycznych książek na różne tematy](#) |

5. [Paraliż przysenny](#) (sleep paralysis i porwania przez UFO | [paraliż senny i sny uświadamiane](#))
6. [False Memory Syndrome](#) - fałszywe wspomnienia w wyniku hipnozy |
7. [Mity miejskie \(urban myth\)](#) oraz [legendy miejskie](#)
8. [Breatharianism, czyli żyjemy powietrzem](#)

Kilka pozycji zagranicznych opisujących testy zjawisk paranormalnych lub demaskujących oszukańcze techniki.

1. Alcock James, [Back from future](#), podsumowanie ostatnich badań parapsychologicznych przez krytycznego psychologa.
2. Avalos Hector, Free Inquiry Magazine 17, Nr 3 (1997)
3. Ben Goldacre, Lekarze, naukowcy, szarlatani. Od przerażonego pacjenta do świadomego konsumenta. Septem.pl, 2011.
4. Carlson Shawn, A doubleblind test of astrology, Nature, 318 (1985) 419-425.
5. Forer, B. R. (1949). The fallacy of personal validation: a classroom demonstration of gullibility. The Journal of Abnormal and Social Psychology, 44(1), 118–123.
6. Hyman Ray, 'Cold Reading': How to Convince Strangers That You Know All About Them, The Skeptical Inquirer, Spring/Summer 1977
7. Jahn Robert, The persistent paradox of psychic phenomena: an engineering perspective. Proc. of IEEE 70 (1982) 136-170
8. Jahn Robert, Dunne Brenda, Margins of Reality. The role of consciousness in the physical world. (Harvest/HBJ 1987)
9. Jahn R, B. Dunne i inn, [ArtREG: A Random Event Experiment](#) Utilizing Picture-Preference Feedback (2000). J. Scientific Exploration, 14, No.3, pp.383-409
10. Jung Carl G, Flying saucers: a modern myth of things seen in the skies. (Nowy Jork, Harcourt Brace 1959)
11. T. Lempert, M. Bauer, D. Schmidt, Syncope and near-death experience. Lancet 344(8925), P829-830, 1994
12. McCrone John, Roll up for the telepathy test. New Scientist, 15.05.1993
13. Mishlove Jeffrey, Roots of consciousness (Council Oak Books, Tulsa 1993)
14. Moody Raymond, Życie po życiu. 1975.
15. Morita, Tatsuya i inn, Nationwide Japanese Survey About Deathbed Visions: "My Deceased Mother Took Me to Heaven". Journal of Pain and Symptom Management. DOI: 10.1016/j.jpainsymman.2016.04.013
16. Mott Nevill, Can scientist believe? Some examples of the attitude of scientist to religion (James & James 1991)
17. Moulton, S.T., & Kosslyn, S. M. (2008). Using neuroimaging to resolve the psi debate. Journal of Cognitive Neuroscience, 20, 182-192.
18. Peires J.B, The Dead Will Arise: Nongqawuse and the Great Xhosa Cattle-Killing Movement of 1856-7 (Indiana University Press 1989)
19. Pinker, S. (2018). Enlightenment Now: The Case for Reason, Science, Humanism, and Progress (1st Edition edition). Viking. Tł. polskie: Nowe Oświecenie. Argumenty za rozumem, nauką, humanizmem i postępem, Zysk i s-ka, Poznań 2018.
20. Rizeq J, Flora D.B, Toplak M.E. (2020): An examination of the underlying dimensional structure of three domains of contaminated mindware: paranormal beliefs, conspiracy beliefs, and anti-science attitudes, Thinking and Reasoning, DOI: 10.1080/13546783.2020.1759688
21. Shang A i inn. Are the clinical effects of homoeopathy placebo effects? Comparative study of placebo-controlled trials of homoeopathy and allopathy. Lancet. 2005 Aug 27-Sep 2;366(9487):726-32.
22. Shermer, M, Why People Believe Weird Things: Pseudoscience, Superstition, and Other Confusions of Our Time. Souvenir Press (2007)
23. Stahl, T., van Prooijen, J.-W. (2018). Epistemic rationality: Skepticism toward unfounded beliefs requires sufficient cognitive ability and motivation to be rational. Personality and Individual Differences, 122(Supplement C), 155–163.
24. Stenger Victor, Bóg - Błędna hipoteza. Jak nauka wykazuje, że Bóg nie istnieje. WUŁ 2018
25. Stenger V.J. Fizyka a psychika, Wydawnictwo Pandora, Łódź 1996
26. Stenger V.J. [Quantum quackery](#).
27. Stevenson Ian, Twenty cases suggestive of reincarnation (University of Virginia Press 1974)
28. Szymborski Krzysztof, Spóźnione dementi. Wiedza i Życie (Luty 1998); Kosmiczna legenda XX wieku, Wiedza i Życie (Marzec 1998) - UFO i Roswell.
29. [Wiseman Richard](#), [Paranormalność. Dlaczego widzimy to, czego nie ma](#). Wydawnictwo W.A.B. 2012

Radiestezja:

1. Betz Hans-Dieter, Unconventional Water Detection: Field Test of the Dowsing Technique in Dry Zones, Journal of Scientific Exploration, Part 1, Vol. 9, Nr 1, Part II Vol. 9, Nr. 2 1995; Naturwissenschaften 83 (1996) 272
2. Enright J.T, Skeptical Inquirer 1 (1999) [Testing Dowsing. The Failure of the Munich Experiments.](#)
3. Hyman Ray, [How people Are Fooled by Ideomotor Action](#), wyjaśnia przyczyny radiestezji, sensów spirytystycznych itp.
4. Kiszkowski Przemysław, [Co warto wiedzieć o radiestezji](#), wyd. Stella Maris Gdansk 1997; strona [P. Kiszkowskiego](#)

Świadome sny: jest kilka ciekawych książek na ten temat.

[Lucid Dreaming Wikibook.](#)

Stephen LaBerge, Ph. D.and Howard Rheingold, [Exploring the world of lucid dreaming](#), Ballantine books New York

[OOB i NDE, ciekawe strony.](#)

1. Dreier, J. P., Major, S., Foreman, B., Winkler, M. K. L., Kang, E.-J., Milakara, D., ... Hartings, J. A. (2018). Terminal spreading depolarization and electrical silence in death of human cerebral cortex. *Annals of Neurology*, 83(2), 295–310. <https://doi.org/10.1002/ana.25147>
2. Kevin R. Nelson i inn. [Does the arousal system contribute to near death experience?](#) *Neurology*, 66. 1003 - 1009 (2006).
3. K. Nelson, *The Spiritual Doorway in the Brain: A Neurologist's Search for the God Experience.* Penguin Books, 2011
4. Lommel, P. V., R. V. Wees, V. Meyers, I. Elfferich. 2001. "Near-Death Experience in Survivors of Cardiac Arrest: A Prospective Study in the Netherlands." *Lancet*. Vol 358 No. 9298: 2039.
5. Pim Van Lommel, *Wieczna Świadomość - Naukowa wizja Życia po Życiu.* Artvitae , 2010
6. A. Vanhauzenhuysse, M. Thonnard, S. Laureys, *Towards a Neuro-scientific Explanation of Near-death Experiences?* In: 2009 Yearbook of Intensive Care and Emergency Medicine Ed. Vincent J.L, Springer-Verlag, Berlin (2009) 961-968
7. Kroeger D, Florea B, Amzica F, Human Brain Activity Patterns beyond the Isoelectric Line of Extreme Deep Coma. *PlosONE*, September 18, 2013, DOI: [10.1371/journal.pone.0075257](https://doi.org/10.1371/journal.pone.0075257).
8. Sleutjes i inn. Almost 40 Years Investigating Near-Death Experiences: An Overview of Mainstream Scientific Journals. *Journal of Nervous and Mental Disease* 202, 833–836, 2014.

Cytowanie: [Włodzisław Duch](#), Wstęp do Kognitywistyki. Rozdz. 4. Folklor umysłu. UMK Toruń, 2024.

Następny wykład: [Irracjonalne myślenie](#) | [Wstęp do kognitywistyki - spis treści](#).

W sieci: [W. Duch](#) | Wstęp do kognitywistyki - [spis treści](#).